

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чорноморський національний університет
імені Петра Могили

Кафедра управління земельними ресурсами

ЗАВГОРОДНЯ НАТАЛЯ АНАТОЛІЇВНА

«Аналіз процесів формування природно-заповідних територій»

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття ступеня вищої освіти
другого (магістерського) рівня
галузі знань 19 «Архітектура та будівництво»
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
за освітньо-професійною програмою
«Землеустрій та кадастр»

Науковий керівник:

Перович Л.М., док.техн.наук., професор

Рецензент:

ФОП Сметана Микола Дмитрович

Миколаїв 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ.....	6
1.1. Історія розвитку заповідної справи в Україні.....	6
1.2. Природно-заповідний фонд України. Особливості його формування і класифікації	15
1.3. Функції та критерії відбору заповідних територій.....	19
РОЗДІЛ 2. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	29
2.1. Установи й території природно-заповідного фонду Миколаївської області.....	29
РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ ПАРКІВ «ПРИІНГУЛЬСЬКИЙ» ТА «ТИЛІГУЛЬСЬКИЙ».....	44
3.1. Загальні відомості про регіональний ландшафтний парк «Приінгульський».....	44
3.1.1. Територіальна структура.....	44
3.1.2. Функціональне зонування.....	50
3.2 Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський».....	58
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	66
4.1. Основні поняття охорони праці.....	66
4.2. Гарантії прав громадян на охорону праці.....	69
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	75

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Цивілізована людина не бажає пристосовуватися до природного навколишнього середовища, вона прагне пристосувати його до себе і для себе, прагне до зростання комфорту побуту та всіх форм діяльності через індустріалізацію і часто це робить через руйнування природи. Задача заповідної справи полягає і в тому, щоб зберегти можливість спілкування людини з природою. Людина постійно має потребу такого спілкування, особливо з первозданною природою, і в результаті може створювати такі високі і величні зразки садово-паркового мистецтва, історикоархеологічні заповідники, пам'ятники природи. Винятковою є важливість такого спілкування для формування особистості, духовності, здоров'я, культури людини взагалі. Заповідні території служать банками генетичної інформації природи, матеріальною базою її рекреації; особливими науковими лабораторіями, музеями природи, її еталонами; а садово-паркові території вказують, на що здатен геній людини в раціональному використанні, удосконаленні і навіть перетворенні ландшафтів природи.

Проблема раціонального використання земель широко висвітлювалась в працях вітчизняних науковців В. Борейка, Р. Бурди, О. Веклич, С. Генсірука, Ю. Грищенка, М. Гродзинського, О. Деркача, С. Лопарьова, Я. Мовчана, В. Придатко, К. Ситника, О. Созінова, С. Таращука, Ю. Шелях-Сосонко та багатьох інших.

Сприйняття заповідної справи вимагає певного рівня знань біології, геології, екології, антропології, палеонтології, історії побуту і соціальної культури, архітектури, урбанізації суспільного життя людини. Заповідна справа базується на теоретичних і практичних досягненнях цих наук і тому має з ними міждисциплінарні зв'язки; окрім того, заповідна справа пов'язана і з рядом технологічних (прикладних) наук.[3] Завдання сучасної людини полягає в забезпеченні умов подовження життя первозданної природи, і унікальних об'єктів і ландшафтів, відродженні і створенні нових парків-

пам'яток, збереженні їх документованості як важливого досвіду створення, так і нинішнього стану. Необхідно чітко усвідомлювати те, що людина є могутнім фактором впливу на природу, зокрема на ландшафти, рослинний і тваринний світ (безпосередньо впливає на них або шляхом зміни чи навіть руйнування середовища їх життя). Суть заповідної справи полягає в тому, щоб надати знання про роль і місце заповідних територій, про історію і стан заповідної справи в Україні й у світі; про закони заповідування і охорону заповідних територій; про природоохоронне, наукове і виховне значення Червоних книги; про проблеми збереження флори і фауни. Заповідна справа ставить перед собою задачу виробити вміння ефективно використовувати матеріали заповідних територій різного рангу і категорії для наукового аналізу екологічних умов регіонів і прогнозування та моделювання екологічних ситуацій; для використання матеріалів заповідників та самі заповідні території для здійснення екологічної освіти та екологічного виховання населення, для природоохоронної діяльності. Предметом заповідної справи є природні зони і ландшафти, заповідні території різних категорій і рангів (біосферні, еталонні, державні, регіональні заповідники; національні і регіональні природні парки, пам'ятники абіотичної і біотичної природи; ботанічні, дендрологічні, зоологічні, меморіальні парки; історико-археологічні заповідники, мисливські господарства, екологічні стежки тощо). Заповідна справа спрямована на розпізнання економіки природи – "господарювання" природи, що є відпрацьованим і відрегульованим механізмом взаємодії її елементів, які забезпечують виробництво з високим коефіцієнтом корисної дії великих і малих благ, дуже потрібних для людини. Від таких, глобального значення, як чисте повітря, вода, до малих, як риба в озерах і річках, лісові ягоди і гриби тощо.

Метою роботи є: розкрити наукові засади формування і управління природно-заповідними територіями.

Завдання дослідження:

- висвітлити наукові засади формування і управління природно-

заповідними територіями;

- визначити загальну характеристику і аналіз природно-заповідних територій миколаївської області;

- проаналізувати дослідження і розробку рекомендацій щодо використання земель регіональних ландшафтних парків «приінгульський» та «тилігульський»

Об'єктом прикладного дослідження є природно-заповідні території Миколаївської області.

Методи дослідження. Дослідження виконувалось на основі наступних методів: нормативно-правовий – при вивченні та теоретичному узагальненні нормативних положень; монографічний - з метою аналізу ; системного аналізу; абстрактно-логічного – при формуванні цілі, завдань та висновків.

Інформаційну базу для виконання роботи склали матеріали проектної діяльності технічної документації Державного підприємства «Миколаївський науково-дослідний та проектний інститут землеустрою», науково-організаційні джерела Головного управління Держгеокадастру у Миколаївській області, Головного управління статистики, законодавчі акти та нормативно-правові акти Верховної Ради та Кабінету Міністрів України, інформаційні матеріали, що опубліковані у монографіях та інших працях вітчизняних і зарубіжних вчених, аналітичні розрахунки автора, що виконані у процесу наукових досліджень.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 80 сторінок комп'ютерного тексту, з них основного – 73 сторінок, який містить 2 таблиць, 20 рисунків. Список використаних джерел містить 51 найменувань викладено на 5 сторінках

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИМИ ТЕРИТОРІЯМИ

1.1 Історія розвитку заповідної справи в Україні

Найдавнішим видом заповідання на території України є сакральний заповідник, в основі якого лежить поклоніння священним місцям і таємницям природи. Водночас дикій природі поклоняються та охороняють, оскільки вона сприймається як священна та пов'язана з божественним. Сакраментальні заповідання здійснювались на території всій Україні. Залишки такого природного заповідника ще можна знайти на території України у вигляді священних джерел, дерев і валунів (скель), а на заході України та в Криму — у вигляді священних гір, печер і лісів.

За словами науковців, дика природа розглядається лише як засіб, за допомогою якого люди досягають своїх цілей, а економічна цінність природи сприймається як пріоритет, наприклад, розведення видів мисливських тварин для полювання, вирощування лісів для отримання максимальної продукції. Заповідання такого типу були поширені за часів Київської Русі та не тільки. Ресурсозброєність власності була однією з вершин розвитку 1950-1960-х років у зв'язку з масштабною організацією мисливсько-рибальських заповідників на території України. Заповідання сучасного типу для збереження залишків природи – окремі природні комплекси чи окремі цінності вже можна назвати класичними і почали формуватися з кінця 20-х років ХХ століття (спочатку заповідники, а з 1980-х – різні форми природи). Важливість розвитку зростає зі створенням заповідних територій і національних парків.

Класична спадщина формувалася на тлі індустріалізації в країні, коли бурхливий розвиток сільськогосподарської техніки і технологій стрімко розширював площі орних земель, перетворював міста у великі технологічні

міста, а вчені бачили загрозу для всієї природи. У 1992 р. вперше було сформовано чітку правову базу щодо заповідання у вигляді Закону України «Про природно-заповідний фонд України» (1992 р.). У преамбулі закону сказано: «Природно-заповідний фонд становлять землі і води, природні комплекси, об'єкти особливо заповідного фонду, наукові, естетичні, рекреаційні та інші цінності і виділяються з метою збереження природного різноманіття ландшафтів», генофонд флори і фауни, підтримання загальної екологічної рівноваги та забезпечення фонового моніторингу природного середовища».

Важливе значення для розвитку природоохоронних проєктів в Україні мала підготовка двох варіантів Червоної книги України, яка у 2002 р. підвищила свій статус до рівня законодавчого акту про «Червону книгу України». Відповідно до цього Закону пріоритет надається видам рослин і тварин, занесеним до цієї книги, видам рослин і тварин Зеленої книги України та видам природного середовища Червоного списку чинних міжнародних договорів на території України. При заповіданні та здійсненні природоохоронної діяльності в межах ПЗФ. На Конференції світових лідерів 1992 року в Ріо-де-Жанейро, Бразилія, визнаючи, що збалансований соціально-економічний розвиток регіону неможливий без збереження природного середовища та біорізноманіття, була сформована нова глобальна парадигма для сталого розвитку регіону, і багато іншого. приділялася увага розбудові сучасних природоохоронних територій, що мене стимулювало. Створення все більшої кількості біосферних заповідників (заповідних територій), національних природних і регіональних ландшафтних парків є поєднанням інтересів для збереження природних комплексів і забезпечення соціально-економічного розвитку регіону. Етичність відношення до дикої природи, тобто визнання рівноцінності і рівноправності всього живого, має стати важливим принципом діяльності природно-заповідних установ.

Збереження біо- та ландшафтного різноманіття є одним із пріоритетів охорони навколишнього середовища і водночас розвитку природоохоронного

фонду. Охоронна діяльність на території України має глибоке історичне коріння. У давні часи заповідники створювалися для охорони та відновлення цінних видів дичини з королівських дворів і королівських мисливських угідь.[6]. Здавна наші предки також вірили в охорону лісу та тварин, що живуть у ньому. Вирубка дерев у давнину каралась смертною карою. Пізніше за правління князя Володимира Болінського у XII столітті Біловезька пуца стала заповідником. А в 1583 році польський король Сигізмунд I підтвердив територіальну охорону Біловезької пуці з метою охорони зубрів.

На території Київської Русі існувало чимало видів «прабилин», прикладом яких були вирубані ліси на території сучасної Харківської області. Прабилин - штучна лісова перешкода, створена для запобігання міграції кочівників. Вони мали лісові знаки і суворо охоронялися, а місцевим жителям заборонялося ходити по території, рубати тут дерева. Пізніше подекуди з вирубаних раніше лісів створили справжні заповідники. Особливо ретельно охоронялися монастирські гаї. Отже, до наших днів завдяки монахам Охтирського монастиря збереглися ліси та крейдяні улоговини Ворскли, завдяки ченцям Святогірського монастиря. Монахи охороняли китаївщину, голосівські ліси, гаї та озера на різних ландшафтних ділянках. Усі охоронні заходи проведено лише для частин природного комплексу, таких як цінні рослини чи тварини. На межі XIX і XX століть на Україні зароджується свідомий громадський рух за збереження природних ресурсів. Велика роль тут відводиться науковим організаціям та передовим вченим. Відомий галицький меценат, багатий польський землевласник, великий любитель природи граф Володимир Дзедушицький був першою в Україні людиною, яка створила заповідник у сучасному розумінні цього слова.

У 1886 р. В. Дзедушицький задекларував 22,4 га 200-літніх буків, відведених на річці Серет, за 4 км на південь від Пеняків Золочівського повіту Пеняки Золочівського повіту Львівського воєводства (нині Львівська область, Бродівський район). Заповідник отримав назву «Пам'ятник Пенятку». Дуже важливо підкреслити, що Дзедушицькі створювали заповідні

об'єкти не для полювання (як тоді) чи для практичних цілей, чи з релігійних міркувань. Створення заповідника переслідувало лише мету створення діючого заповідника. «Меморіал Пенятка» був заповіданий для збереження «навіки» букового лісу для наукових досліджень (тут розпочали роботу вчені Львівського університету) та охорони гнізд рідкісних видів птахів.

На жаль, у 1940 році ліс там був практично знищений. Подібні заповідники створено таким чином вперше не лише в Україні, а й у Європі. Отже, Володимира Дзедугицького можна вважати піонером українського заповідництва, а 1886 рік – початком українського заповідництва.

Одним із ініціаторів охорони степового природного комплексу був Ю. К. Пачоський. За його порадою власник маєтку Асканія-Нова Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн у 1898 році надав обом територіям статус заповідного цілинного степу. Він також створив зоопарк і дендропарк. Саме відомий ботанік Ю. К. Пачоський порушив необхідність організації в причорноморських степах ботанічного саду із заповідником.

Особливу увагу вчений приділив проблемі багаторічного моніторингу типової місцевої флори і фауни, які підлягають захисту за розробленою ним програмою наукової діяльності. Багато зробив для розвитку охорони природи харківський вчений В. І. Талієв, який запропонував створити друковані буклети з ідеями охорони природи "Бюлетень Харківського товариства любителів природи". В Україні діяли Волинське, Полтавське, Одеське, Кримське, Миколаївське товариства любителів і дослідників природи. Слід зазначити, що царський уряд не приділяв належної уваги створенню заповідників, посилаючись на відсутність законів.

Деякі заповідні території створюються виключно для охорони окремих видів тварин, птахів, промислових риб, лісових масивів, захисту ґрунтів від ерозії та пересихання річок.

Так, в Криму охоронялися соснові ліси, що простягаються від Ялти до гори Ай-Петрі, букові ліси біля монастирів Космодомини, ялівцеві ліси між Алупкою і Судаком. У 1900 році в Новоград-Волинському районі Волинської

губернії князь Потоцький заснував Пилявинський зоопарк, який займає площу 5,5 тис. га. де можна було побачити бобрів, і ведмедів, і чорних чаплів. Сюди привезли бізонів, муфлонів, бізонів і 4 різних види оленів. Багато зробили для спадків львівські «Друзі природи» та окремі землевласники.

У 1907 році «Бубнище» було засноване на площі 54 га на Долинщині поблизу села Болехів Івано-Франківської області. Сьогодні це заповідник «Скелі Довбуша». У 1910 році в Тернопільському воєводстві біля села Окна створено степові ділянки площею 10 га — «Любомля» та «Гостра Скеля». У 1912 році заповідними територіями Закарпаття стали Стужниця (33,8 га), Тиха (14,9 га) та Піп-Іван (221,9 га) на берегах Ужа. Одним із видів заповідної території був приватний дендропарк.

Загалом до революції 1917 року їх було близько 150, найвідоміша з яких — Асканія Нова на Софіївці. Тростянець, Олександрія, Устинівка. Деякі з них у віці 20-30 років стали національним заповідником. На жаль, багато приватних дендропарків було зруйновано під час революції та громадянської війни. Після революції 1917 р. питання оборони України стало загальнонаціональним. З ініціативи першого президента Всеукраїнської академії наук В. І. Вернадського була створена науково-біологічна станція, згодом утворено заповідник «Гористе».

Важливе значення для розвитку пам'яткоохоронної справи в Україні мав «Закон РРФСР про охорону пам'яток природи, садів і парків (1921 р.)» після якого в багатьох регіонах створюються заповідники місцевого значення.

Рішення про натуралізацію природо-охоронних територій приймаються муніципалітетами. У 20 столітті кримським ботаніком Є. В. Вульфом було поставлено питання про створення заповідної території «Мис Март'ян», яке було вирішено позитивно в 1973 році (до того часу він входив до складу Нікітського ботанічного саду). У 1919 році був створений заповідник «Конча-Заспа».

У 1933-1934 рр. «Конча-Заспа» належала Канівському (Середньодніпровському) заповіднику. Військові дії 1932 року завдали шкоди заповіднику, і в 1933 році його було перетворено на особливий маєток. Це перший спосіб захисту заповідників від руйнування в Україні.

У 1922 році на Полтавщині було створено дві заповідні території обласного значення: «Академічний (Карлівський) степ» і «Парасоцький ліс». З 1926 по 1929 рр. в Україні були сприятливі умови для розвитку природоохоронних проектів.

Для встановлення нових правил створення, охорони та вивчення заповідних об'єктів прийнято «Положення про пам'ятки культури та природи». В Україні у 1927 р. існували «Лісова держава імені Т. Г. Шевченка», «Гористе», «Конча-Заспа», «Асканія-Нова», «Надморські повідники» та «Дніпро під Піщаною охоронною зоною». Пам'ятки природи знищено, незважаючи на різноманітні заходи щодо розвитку заповідних територій. З 1931 року кошти, що виділяються на охорону природи, скорочуються.

Почав відомий дослідник-охоронець природи. Закрито заповідники «Асканія-Нова», «Конча-Заспа», «Кам'яні Могили». Водночас розпочалося створення кількох заповідних територій по всій Україні, особливо в Західній Україні. Тут у 1934 році було засновано костопільський «Бобер Гай Єн». Парк функціонував у 1930-х роках. Під керівництвом Андрія Шептицького у Галичині організовано ряд заповідних територій.

В грудні 1943 року прийнято постанову уряду УРСР "Про організацію заповідників "Чорногора", "Горгани" в Івано-Франківській області. Проте ці заповідники не були організовані через початок війни. На початок 1941 р. в Україні було затверджено 22 заповідники.

На початок 1941 р. в Україні було 9 природних заповідників республіканського значення площею 43426,4 га – Азово-Сиваський, дендропарк "Тростянець", Дендропарк III Інтернаціоналу (Софіївка), Канівський, "Гористе", Прохорівський та Чорноморський. Друга світова

війна завдала шкоди заповідним територіям, частина з них була знищена. Заповідник "Асканія-Нова", у вересні 1941 року був розграбований німцями.

У Кримському заповіднику зруйновано всі будівлі та дев'ять музеїв, а решта насаджень кримської сосни вирубані. Усіх зубрів відстріляли.

Після закінчення Другої світової війни (1944 р.) Кримський і Канівський заповідники були відновлені так само як і Асканія-Нова. Уже в червні 1946 року в Україні було прийнято «Постанову про державні заповідні території та пам'ятки природи».

Рішенням цієї постанови 1947 року було створено заповідну зону республіканського значення «Хомутівські степи» площею 1028 га. У 1948 році було відновлено заповідник «Ківіхауда», а «Стрлицівський степ» (525 га) і «Михайлівська цилина» (202 га) стали природними заказниками загальнодержавного значення. У 1949 р. вийшла постанова уряду «Про охорону природи на території УРСР». До 1951 року в Україні було зареєстровано 12 державних заповідників загальнодержавного значення площею 54383,4 га. 29 серпня 1951 року Ю. В. Сталіним було підписано Указ «Про заповідники», яким було наказано закрити 88 заповідників (у тому числі 19 в Україні). В Україні закрито п'ять республіканських заповідників і багато регіональних центральних заповідників. Україна втратила 60 відсотків заповідної території площею 33 тисячі гектарів.

З часом (1957) був розроблений перспективний план географічної мережі радянських заповідників. У 1960 р. Україні було заповідано 76 старовинних парків, а в 1963 р. затверджено перелік пам'яток природи республіканського значення, до якого увійшли 7 ботанічних садів і 13 природних об'єктів вищих навчальних закладів.

Черговий погром заповідників (1962-1964 р. р.) скоротив площу заповідних територій. Це свідчило про те, що стан збереження цінних природних об'єктів в Україні в цей період був незадовільний. З 1964 року по сьогоднішній день на різних рівнях управління були прийняті рішення, які відродили площі існуючих заповідників, були створені нові природно-

заповідні об'єкти різних категорій. Так постанова "Про поліпшення охорони природи, раціонального використання і відтворення природних багатств УРСР" дала можливість затверджувати нові площі існуючих заповідників та забороняла змінювати їх межі без дозволу Ради Міністрів УРСР. В 1968 році був створений Комітет з охорони природи УРСР.

Незабаром створені 4 заповідники: Поліський (19932 га), Луганський (988 га), Карпатський (12672 га), відновлено Канівський (1035 га). Згодом створювались природнозаповідні об'єкти різних категорій. В 1974 році було затверджено 98 заказників республіканського значення, в 1978 році – 16, в 1980 році – 35. В 1980 році в Україні створений перший природний національний парк – "Карпатський" площею 47,3 тис. га. Досвід створення і розвитку заповідної справи дав можливість в 1983 році затвердити класифікацію територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

В 1988 році в Парижі рішенням бюро Міжвідомчої координаційної ради програм ЮНЕСКО "Людина і біосфера" було затверджено ранг біосферних двом найстарішим заповідникам України – "Асканія-Нова" та Чорноморському. Були утворені нові заповідники: Карадазький (1979р.), "Дунайські плавні" (1981 р.), Розточчя (1984 р.), "Медобори" (1990 р.), Дніпровсько-Орільський (1990 р.), Синевірський (1989 р.)

Захист природоохоронних зон встановлюється на високий рівень. Створення незалежної держави вплинуло на розвиток пам'яткоохоронної справи. У 1992 році був прийнятий український «Закон про фонд охорони природи», який заснував нову категорію заповіданого майна: регіональні ландшафтні парки (РЛП). 22 вересня 1994 року Верховна Рада затвердила програму подальшого розвитку пам'яткоохоронної справи в Україні. Його рішенням було створено природний заповідник. Горгани» (1996), «Сланецький степ» (1996), Казантипський (1998), Опукський (1998 р.), Рівненський (1999 р.); Національні парки: Азово-Сиваський (1993 р.), Вижницький (1995 р.). , . територія активно заповідается. Якщо у 1996 р.

існувало 17 регіональних ландшафтних парків загальною площею близько 169,2 га, а у 1998 р. — 28, площею 425,4 га.

Ландшафтний парк «Дністровський каньйон» в Україні був створений в Тернопільській області ще до 1992 р. До прийняття закону про «Фонд охорони природи» створення індивідуальних природних заповідників, національних парків і заказників загальнодержавного значення регулювалося: кількома указами, підписаними Президентським фондом України, а саме «Фонд охорони природи України», про охорону та на розвиток» (1993), «Заповідні території для подальшого успадкування цінних природних територій» (1994). Помітним є збільшення не лише кількості, а й площі мережі природно-заповідних територій України. Якщо в 1994 році в Україні було 6100 природно-заповідних територій та об'єктів площею 1412,8 тис. га, то 1 жовтня 1999 року – 6721 площею 2504,5 тис. га, що складає 2,34% і 4,07% відповідно. Нині ПЗФ України має у своєму складі більше 8 тис. заповідних територій та об'єктів загальною площею 4082780,55 га, що становить 6,3% від території України. Для природно-заповідної мережі України є великі перспективи збільшення площ природно-заповідного фонду за рахунок цінних боліт (30 тис. га), місць зростання лікарських рослин (150 тис.га) та земель, які є місцем оселення цінної ентомофауни (2000 га).

Способів розв'язання глобальних екологічних проблем існує безліч. Однак сучасний економічний стан нашої країни навряд чи дозволить скористатися найперспективнішим з них, наприклад такими, як запровадження найновіших [11] маловідходних і безвідходних, головним чином біологічних, тобто натуральних для природи, технологій. Разом з тим, економічний спад призвів до відмови, хоч і вимушеної, від застарілих виробництв; у сільському господарстві практично не використовуються мінеральні добрива та хімічні засоби захисту культурних рослин, зокрема пестициди, що само собою допомагає розв'язанню проблеми.

Проте, в арсеналі вітчизняних спеціалістів-екологів існує, мабуть, один з найдоступніших способів виходу із ситуації, основні принципи якого були сформульовані ще у 1970-ті рр.

Ці принципи, на наш погляд, прості й переконливі: - принцип необхідності різноманітності природи (лише різноманітна жива природа виявляється стійкою та продуктивною); - принцип потенціальної корисності кожного її компонента (неможливо передбачити, яке значення для людства може мати той чи інший вид у майбутньому); - принцип загального зв'язку в живій природі (випадання будь-якої ланки в складному ланцюгу трофічних та інших зв'язків у природі приводить часто до непередбачених результатів). Йдеться про збереження біорізноманітності шляхом розширення мережі природних територій (акваторій), що охороняються державою. Збереження генофонду рідкісних та зникаючих видів можливе лише за допомогою збереження їх природних місць мешкання, яким надається правовий статус різнотипний об'єктів природно-заповідного фонду.

1.2. Природно-заповідний фонд України. Особливості його формування і класифікації

Відповідно до Закону України «Про ПЗФ» виділяють сім категорій природно-заповідного фонду та об'єктів. Об'єкти (ботанічні, дендропарки та зоопарки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва). Усі ці заповідні території та об'єкти утворюють заповідний фонд і утворюють заповідну мережу. Закон розрізняє дві нові категорії природних заповідників: біосферні заповідники та регіональні ландшафтні парки.

Залежно від рівня наукової та природоохоронної цінності заповідникам, пам'яткам природи, ботанічним садам, дендропаркам, зоопаркам, 12 паркам - пам'яткам садово-паркового мистецтва надається статус державного або місцевого значення.

Природні заповідники та біосферні заповідники, національні природні парки мають лише загальнодержавне значення, а регіональні ландшафтні

парки та заказники – лише регіонального значення. Решта природоохоронних територій можуть мати значний статус як на національному, так і на регіональному рівнях (табл. 1).

Таблиця 1.1

Категорії та статус природно - заповідних територій та об'єктів України

№ п/п	Категорія	Статус	
		Загально державно го значення	місцевого значення
1	Природні заповідники	+	-
2	Біосферні заповідники	+	-
3	Національні природні парки	+	-
4	Заказники	+	+
5	Пам'ятки природи	+	+
6	Ботанічні сади	+	+
7	Зоологічні парки	+	+
8	Дендрологічні парки	+	+
9	Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	+	+
10	Регіональні ландшафтні парки	-	+
11	Заповідні урочища	-	+

Державний фонд охорони природи є складною системою, яка включає дві підсистеми: 1) охорона природи та відновлення ресурсів (природні споживачі) 2) дослідження та охорона природи (ботанічні сади, дендрарії, зоопарки). Створення заповідників є одним із важливих засобів збереження біорізноманіття в умовах погіршення глобальної екологічної ситуації та прискорення темпів економічного освоєння природних ресурсів.

Оскільки природно-заповідні мережі різних країн мають свої особливості, свої відмінні категорії та різну їх кількість, Міжнародним союзом охорони природи (МСОП) розроблена класифікація, в якій узагальнені та систематизовані існуючі в світі заповідні території. Виділяється шість основних категорій, що різняться за завданнями, критеріями, необхідними для заповідання території, особливостями

управління: I категорія - Суворий резерват (Ia - Суворий природний резерват, Ib - Дика територія); II категорія - Охорона екосистем та рекреація (Національний парк); III - Охорона природних об'єктів (Пам'ятка природи); IV - Охорона шляхом активного менеджменту (Територія охорони екотопів та видів); V - Охорона ландшафтів та видів (Територія охорони ландшафту); VI - Бережливе використання природних ресурсів (Територія охорони ресурсів). Сучасна класифікація ПЗФ України відповідає міжнародним концепціям організації заповідної справи. За класифікацією міжнародної спілки охорони природи (МСОП) виділяється 6 категорій захищених територій: I- Природний резерват, що суворо охороняється ; II - Національний парк; III - Пам'ятка природи; IV - резерват збереження природи; V - Захищений ландшафт або Захищена морська акваторія; VI - Захищена територія як територія збалансованого використання природних екосистем (захищені території для менеджменту природних ресурсів для забезпечення сталого розвитку використання природних екосистем). Із шести міжнародних категорій МСОП за функціональним значенням відповідають територіям та об'єктам природно - заповідного фонду України I - V категорії: - I категорія - природні резервати. До неї належать 19 заповідників, заповідні зони 4 – х біосферних заповідників; - II категорія - національні парки. Сюди належать 35 національних природних парків, понад 45 регіональних ландшафтних парків; - III категорія - пам'ятки природи. Сюди належать пам'ятки природи загальнодержавного та місцевого значення; - IV категорія об'єкти охорони біотопів і видів. Їй відповідають 2 категорії - заказники і заповідні урочища; - V категорія - об'єкти охорони ландшафтів. Сюди можуть бути віднесені ландшафтні заказники – одна із груп заказників України. В Україні немає такої категорії як область охоронного ландшафту, екологічний коридор, т. п. Землі територій та об'єктів ПЗФ належать до земель природоохоронного та історико-культурного призначення відповідно статті 7 Закону "Про природнозаповідний фонд України". На цих землях забороняється будь-яка діяльність, що негативно впливає або може вплинути

на стан природних та історикоприродних комплексів та об'єктів, а також діяльність, яка перешкоджає використанню їх за цільовим призначенням.

Приділяючи увагу природоохоронним фондам і відповідним методам збереження, ми можемо захистити природні комплекси, генофонди рослин і тварин. Тому використання фондів природно-заповідного фонду регулюється «Законом про природно-заповідні фонди України». Такі території можуть використовуватися лише для дослідницьких, природоохоронних, оздоровчих та освітніх цілей. На території Фонду заповідної справи можуть проводитися науково-дослідні роботи та окремі види господарської діяльності (збирання ягід, випасання худоби, полювання, рибальство, заготівля сіна тощо), якщо вони не суперечать цільовому призначенню. резерв. область. Основними засобами утримання фонду охорони є:

- дотримання вимог щодо охорони території та об'єктів природно-заповідного фонду;
- організація моніторингу стану природних комплексів та об'єктів природно-заповідного фонду та розробка наукових методів їх збереження та ефективного використання;
- середовище, яке сприяє їх захисту;
- забезпечення національного та громадського контролю за дотриманням, захистом і використанням схеми.

Види використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду Території та об'єкти природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених цим Законом та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися: у природоохоронних цілях; у науково-дослідних цілях; в оздоровчих та інших рекреаційних цілях; в освітньо-виховних цілях; для потреб моніторингу навколишнього природного середовища. Встановлені частиною першою цієї статті основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому

призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів. Використання ПЗФ проводиться відповідно до "Інструкції про порядок встановлення лімітів та використання природних ресурсів в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення", "Інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України" та інших нормативних документів.

1.3. Функції та критерії відбору заповідних територій

Залежно від основного призначення, природоохоронного статусу, режиму охорони, територіально-ландшафтної структури об'єкта охорони їх функції зазвичай можна класифікувати прямо та опосередковано. Біоконсервація (усі категорії охоронюваних екосистем) Біогенетика (національні парки територіального значення, біосферні заповідники, природні заповідники, ландшафтні заказники) Інформація та документація (усі категорії охоронюваних екосистем) Наукова (усі категорії охоронюваних екосистем) Охорона екосистем (охоронні) Економічні (усі категорії заповідних екосистем) Соціальні (національні парки, заповідні ландшафтні території, парки і сади, пам'ятки паркового мистецтва) Природно-освітні (усі категорії заповідних екосистем) Культурно-освітні (усі категорії заповідних екосистем) Ландшафтно-естетичний (пейзажі), парки, сади, заповідна екосистема, що вирізняється оригінальністю та естетичністю пам'яток паркового мистецтва). Спочатку давайте знайдемо прямі функції охоронюваних екосистем у різних категоріях.

Функція збереження організмів (консервація генофондів). У природних процесах еволюції органічного світу, які характеризували доземлеробську еру, небажані вторинні явища тепер відбуваються під впливом глобальних технологій на навколишнє середовище. Це викликає катастрофічне збіднення генофонду, що призводить до зниження параметрів природного еволюційного

потенціалу. Тому збереження генетичних ресурсів і біорізноманіття на Землі належить до пріоритетів екологічної соціології. На жаль, темпи втрати видів випередили розвиток теоретичних основ і практичних засобів їх захисту.

Організація широкої мережі заповідних об'єктів у Карпатах та інших масивах сприяє збереженню генетичного різноманіття нашого континенту. Для виконання цієї функції вони повинні мати територіальне значення та охоплювати найцінніші біогеографічні та екологічні природні екосистеми на всіх висотних рівнях рослинності. Охоронні території організуються на основі економічно незачеплених наземних, прісноводних або морських екосистем, розташованих у різних природно-географічних зонах. Такі об'єкти містять цікаву інформацію про хід еволюційних процесів у природі, структурно-функціональну організацію екосистем, їх гомеостаз, динамічні тренди (реліктові та ендемічні фітосенози) у різні геологічні періоди часу, містять інформацію та містять важливу екологічну інформацію. Водночас вони служать своєрідними природними орієнтирами, за якими можна робити порівняльні еколого-економічні оцінки культурних екосистем, а також оцінки різних форм впливу людини на природне середовище. У цьому плані особливого значення набувають біосферні заповідники як природна модель поєднання природно-господарських комплексів та оптимізації останніх. [16].

Науково-дослідна функція. Полягає у можливості проведення в заповідних територіях систематичних стаціонарних досліджень екологічних процесів. У біосфері під впливом різноманітних природних сил - космічних, геоендогенних, геоекзогенних, біогеогенних (зв'язаних з біогеохімічними функціями живої речовини) - проходять постійні зміни - еволюційні, кліматичні, геофізичні, геохімічні, біотичні.

З початку агрокультурного періоду істотні зміни відбуваються також внаслідок антропогенного впливу. В останнє сторіччя науково-технічний прогрес став настільки вагомим і масштабним, що В. І. Вернадський прирівнює його до сил природи.

Комплексна організація біосфери і функціонування екосистем в умовах взаємодії природних і антропогенних факторів найкраще вивчені в екологічних умовах миру. Цій меті служить географічна мережа державних фондів охорони природи. Біологічні методи дозволяють вивчати біологічні особливості типових і рідкісних видів флори і фауни конкретного регіону з метою охорони і розведення цих популяцій.

Екологічна функція. За допомогою екологічних методів досліджується структура та організація саморегульованих екосистем як природних комплексів із зворотними екологічними взаємозв'язками. Їх функції забезпечуються обміном речовини та енергії між автотрофними та гетеротрофними компонентами та абіотичним середовищем. Завдяки нормальному функціонуванню екосистеми природне середовище залишається екологічно збалансованим. Геохімічними методами можна виявити складні геохімічні процеси, віково-геохімічні та біогеохімічні зв'язки між ними в різних типах ландшафтів. За допомогою біогеографічних методів досліджено закономірності просторового розміщення популяцій різних екосистем та взаємообумовлених кліматичних, ґрунтових, гідрологічних і геолого-топографічних факторів їх формування за впливом. Результати таких комплексних досліджень у заповідних екосистемах є нищівними через наукове обґрунтування оптимізації економічних екосистем в рамках раціонального природокористування, антропогенних впливів та антропогенних змін, які використовуються для відновлення екосистем..

Еталонна функція заповідних екосистем набуває особливої ваги при космічних та дистанційних методах вивчення географічної оболонки Землі. Велике наукове значення мають також створені людиною охоронні об'єкти - дендрологічні парки й арборетуми, ботанічні сади, зоологічні парки. Результати багаторічних, часто навіть багатовікових експериментальних досліджень у галузі інтродукції й акліматизації різних видів рослин та доместифікації тварин, що проводяться на їх базі має великі інтереси до лісового господарства, вирощування цибулі, фармації, тваринництва та

озеленення міст і промислових зон. На Міжнародній конференції з охорони навколишнього середовища 1972 р. у Стокгольмі було запропоновано Національну та глобальну програму моніторингу навколишнього середовища, важливу з точки зору охорони навколишнього середовища, щоб документувати зміни в біосфері та надавати надійну інформацію про прискорення розвитку.[17]. Спираючись на глобальну мережу біосферних заповідників, пропонується проводити такі систематичні дослідження на регіональному, зональному та глобальному рівнях. Структура екологічного моніторингу передбачає спостереження за динамікою абіотичних і біотичних процесів під впливом природних і техногенних факторів. Абіотичні процеси вивчаються в рамках геофізичного (моніторинг фізичних параметрів біосфери) і геохімічного (моніторинг наслідків хімічних впливів) моніторингу. Біологічні процеси вивчаються в рамках програм біологічного моніторингу природних, економічних і деградованих екосистем.

Природоохоронна функція. Ця функція виражається в тому, що заповідні режими підтримують екологічно збалансований стан на території національного природного фонду. Оскільки охоронювані екосистеми оточені суміжними сільськогосподарськими угіддями, між ними існують двонаправлені екологічні та біогеоекологічні зв'язки. Чим більша заповідна територія, тим більш виражений захисний і біогеоекологічний вплив на господарські екосистеми і навпаки. Досвідчена екосистема як правило стосується і оцінки зворотного впливу господарських територіальних комплексів на заповідні. При організації заповідної території важливо обґрунтувати оптимальну площу, яка б забезпечувала її геохімічну, екологічну та біогеоценотичну автономність, нормальний хід геохімічних, екологічних і біогеоценотичних процесів і, таким чином, нормальне функціонування природних екосистем та виконання захисної ролі. Зокрема, цей постулат стосується забезпечення нормальних умов для представників тваринного світу, які охороняються. З метою усунення негативного впливу сільськогосподарських угідь необхідно приділити належну увагу складу

природно-заповідного фонду. У гірських районах контури заповідних територій найкраще визначаються природними межами басейнів гірських артерій.

Економічна функція. Екосистеми, що охороняються, мають велике економічне значення для багатьох галузей народного господарства, які використовують відновлювані природні ресурси, особливо лісового господарства, мисливства. Їх прямий економічний вплив – це природні заповідники, які сприяють збереженню генофонду, також полегшує міграцію видів на прилеглих сільськогосподарських угіддях, збагачує видовий склад їхньої флори та фауни, підтримує біогеографічну гетерогенність і, таким чином, підтримує природний потенціал культивованих екосистем. Пряме господарське значення заповідних об'єктів (заповідників, заказників, пам'яток природи) пов'язане з тим, що насінням селекційної роботи є серцевини чудових дерев, дикорослих плодів і лікарських рослин, що охороняються на території. Відомо, що дикі родичі культурних рослин, як і перегородки, стійкі до різних захворювань і є цінними генетичними ресурсами для покращення біологічних характеристик сортів. Народногосподарське значення заповідних екосистем полягає в тому, що вони є природними моделями для формування біологічно стійких лісових, лучних або водних екосистем. Шляхом тривалого екоценогенетичного процесу у них виробилась потенціальна здатність до саморегуляції та підтримання гомеостазу. Вивчення такого "тисячолітнього досвіду природи" має чимале значення для галузей народного господарства, зв'язаних з використанням ресурсів природних і окультурених екосистем.

Соціальна функція. Властива національним паркам, охоронним ландшафтним областям (районам), паркам-пам'яткам садово-паркового мистецтва, що мають поряд з природоохоронним і безпосереднє рекреаційне призначення. Необхідність розширення мережі цих об'єктів безпеки продиктована сучасними швидкими темпами індустріалізації та урбанізації, які є характерними економічними та соціальними рисами суспільства. За даними Бюро перепису населення ООН, у 1975 році 1,6 мільярда людей жили

в містах, а 2,4 мільярда (1,9%) — у сільській місцевості, таким чином населення світу досягло 6,1 мільярда, більше половини з яких проживало в містах. Такі глобальні демографічні процеси створюють серйозні проблеми в соціально-екологічному забезпеченні рекреаційними ресурсами жителів міст і промислових районів. Адже здоровий відпочинок, відновлення фізичних і психічних сил людини позитивно впливає на економічні показники у сфері матеріального виробництва та розумової праці, підвищує добробут і культурний рівень суспільства. Тому рекреаційна сфера розглядається економістами як складова частина єдиного народногосподарського комплексу. Історичний аналіз розвитку природоохоронних територій у розвинутих країнах показує, що ідея організації мережі національних парків не лише для економічної вигоди, а й для поєднання навколишнього середовища та суспільства викликає великий інтерес у всьому світі. що це популярно. У цьому відношенні ще незабруднений природний ландшафт Карпатських гір, що зберігся в промислових і густонаселених районах Центральної Європи, багатий і різноманітний, зі сприятливими кліматичними умовами та унікальними рекреаційно-курортними ресурсами, має характерний і мальовничий ландшафт. На додаток до надзвичайної прямої цінності різних категорій екосистем, що охороняються, вони також виконують багато другорядних функцій, таких як збереження, культурна та освітня, дидактична та ландшафтна естетика. Природопізнавальна функція властива заповідним екосистемам як природного, так і культурного походження. Природні екосистеми дають змогу ознайомитись із видовим складом їх флори і фауни у різних природногеографічних зонах, складними взаємозв'язками між біоценозами і їх середовищем, наслідками охорони популяцій зникаючих видів. [19]. Зокрема, карпатські гірські екосистеми, які не зазнали економічного впливу, цікаві з натуралістичної точки зору, оскільки дозволяють за відносно короткий час спостерігати локальні явища в Центральній Європі. У звичайних ландшафтах його можна відстежити лише на великих площах. Охоронювані об'єкти культурного походження мають

можливість дізнатися про інтродуковані види тварин і рослин у різних біогеографічних регіонах та їхню здатність адаптуватися до нових умов середовища.

Культурно-освітня та дидактична функції. Вона полягає у сприянні розвитку загальнолюдської освіти, розширенні натуралістично-краєзнавчого кругозору, активізації природоохоронної діяльності, відповідальності за стан природи, національне і загальнолюдське багатство. Історичний аналіз взаємодії суспільства та біосфери розкриває важливість природних ресурсів для інтелектуального та духовного розвитку, а також матеріального добробуту людини. Навіть для первісної людини навколишнє природне середовище було своєрідною «школою природи». Оволодіння сферою природничих наук сприяло людині в боротьбі за існування у формуванні вольових властивостей для оптимізації взаємин з природою. Природне середовище вплинуло на емоційно-естетичну сферу людини. Саме гармонійному загальному впливу природи на духовне життя ми завдячуємо розвитком мистецтва доісторичних і античних часів. Переконливі приклади значення навколишньої природи для фізичного і духовного розвитку людини можна знайти в працях багатьох мислителів і просвітителів від античності (Платон, Сенека, Тит Лукрецій Кар, Вергілій) до Середньовіччя і Нового часу. . - Січ Амос Коменський, Григорій Сковорода, Жан-Жак Руссо, Лев Миколайович Толстой, Костянтин Дмитрович Ушинський, Василь Олександрович Сухомлинський та ін.. У своїх педагогічних концепціях та філософських роздумах Коменський завжди спирався на природну сферу. У класичній праці "Didactica magna" (Велика дидактика), опублікованій у 1657 р., він пише: "Із всього цього витікає, що той лад, який ми бажаємо зробити універсальною ідеєю для всього мистецтва - повинен бути запозичений не з будь-чого іншого, а лише з вказівок природи. Як лише це буде здійснено точно, створене штучно буде миновати так же легко й свobodно, як легко й свobodно минає усе природне". Такі ж яскраві приклади про виховне значення природи для людини знаходимо в працях Ушинського і Сухомлинського. Культурно-освітнє значення природних

екосистем для інтелектуального єства людини нашої доби є ще вагомим, оскільки істотно поглибилась її пізнавальна сфера, а наявність вільного часу розширила можливості спілкування з природою. Ландшафтно-естетична функція. Розуміючи всебічно життєво важливе значення навколишньої природи, людина здавна прагнула зберегти не лише корисні для неї природні ресурси, а й естетично вартісні ландшафти. В організованій формі це її прагнення вперше було практично реалізовано в 20 столітті у Франції, коли на вимогу митців та інших культурних, діячів у 1858 р. в околицях Парижа був взятий під охорону з естетичних міркувань природний лісовий масив та знаменитий середньо-віковий парк у Фонтенбло. Перший у світі Еллоустонський національний парк у США створений також завдяки не лише оригінальності, але й захоплюючій естетичності природних ландшафтів. У нашому столітті під впливом монокультурного напрямку розвитку лісового й сільського господарства характерною рисою окультуреного географічного середовища стає його ландшафтна монотонність. Внаслідок зростаючого техногенного впливу площа природних і естетично вартісних ландшафтів скорочується подібно до "шагренової шкіри" у знаменитому творі Бальзака. Існуючий екологічний прогноз свідчить, що процес денатуралізації природних ландшафтів зростатиме, а отже, відбуватиметься і їх естетичне знецінення. Тому серед різноманітних функцій заповідних екосистем однією з вагомих є і надалі залишиться ландшафтно-естетична.

Контролюючим блоком і одночасно механізмом керування біорізноманіттям виступає стан його природного середовища., в якості якого доцільно розглядати існуюче ландшафтне різноманіття певної території. Вплив людини на природу і відповідне антропогенне модифікування не стільки природоформуючих компонентів, скільки системи природоформуючих зв'язків, приводить до спрощення існуючого абіотичного і біотичного середовища. Природна система тільки в такому випадку зберігає надійність речовинноенергетичних та енергоінформаційних зв'язків, коли вона функціонує в межах еволюційно сформованих територіальних відділів, з

певним ступенем гомогенності та певним ієрархічним рівнем організації. Тоді видові та міжвидові взаємозв'язки територіально-міжсистемними взаємозв'язками підсилюються, одержують додаткову надійність, просторово-часову стабільність, стійкість. Подібний стан природи можливий лише при існуванні режиму заповідання. Для збереження біорізноманіття території України необхідно мати заповідні території з відповідним системним забезпеченням в кожному з регіонів. Заповідування - один з методів охорони природних і культурноісторичних цінностей, що полягає у виключенні їх зі сфери господарської діяльності, забороні або суттєвому обмеженні їх використання з метою збереження цих цінностей сьогодення і майбутніх поколінь. В основу критеріїв відбору заповідних територій та визначення їх розмірів покладено біологічні, природоохоронні, наукові, рекреаційні, освітньо-просвітницько-культурні та естетичні фактори.

1. Біологічні - забезпечення реалізації самовідродження, саморозвитку, самозахисту в природі.

2. Природоохоронні - забезпечення збереження видів рослин та тварин, [21] унікальних оригінальних природних комплексів; збереження потоків живлення.

3. Наукові - достатні для одержання вірогідних та об'єктивних результатів досліджень, що забезпечують вивчення еволюційного процесу в природі, розвиток життя на Землі.

4. Рекреаційні - достатні для всього населення для відпочинку й оздоровлення.

5. Освітні та культурно-просвітницькі - забезпечують духовні, моральні, емоційні, психічні, інтелектуальні запити і настрої людини. Адже як людина впливає на середовище, так і середовище впливає на людину. Гомо сапієнс - елемент складної біологічної системи. У заповідні (святі) території людина повинна перетворювати території наступні: • адміністративних управлінь; • церков і монастирів; • вищих навчальних закладів і шкіл, гімназій, технікумів; • міських парків, зоопарків, дитячих садків, зелених зон міст

тощо. Необхідно збагатити села і міста садами, дороги і магістралі лісосмугами, узбережжя річок, озер, ставків залісити. Багата природа України. Але використання природних багатств нині вимагає бережливого, розумного ставлення до них. Метою створення заповідників є збереження пінних у науковому і господарському відношенні ділянок природи, де можна зберегти для майбутніх поколінь унікальних представників рослинного та тваринного світу. Заповідники - це ті куточки природи, які потребують охорони. Сюди відносяться Українські Карпати і Кримські гори, ліси і річки, залишки нашого таврійського пілинного степу, Азовське море і Чорноморське узбережжя тощо. Заповідники - це свовідні музеї природи, живі лабораторії, де проводяться пінні дослідження. Бажано мати три основні форми використання земної поверхні:

1. Заповідники, де природа зберігається в первозданному вигляді.

2. Повністю перетворена територія, зайнята містами і населеними пунктами, сільськогосподарськими підприємствами, рудниками, шахтами, дорогами.

3. Різні території, де частково зберігаються природні комплекси, – це зелені пояси міст, лісгоспи, мисливські господарства. Дуже важливо правильно розмістити ці зони, науково обґрунтовано створити з них екологічну мозаїку. Є думка, що дуже небезпечно виводити з природної рівноваги більше двох третин території, зайнятої рослинністю. Національні парки – це музеї природи просто неба; туди може потрапити кожен бажаючий, а в заповідник – ні.

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА І АНАЛІЗ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИХ ТЕРИТОРІЙ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Установи й території природно-заповідного фонду Миколаївської області

А) Чорноморський біосферний заповідник (рис.2.1).

Рис. 2.1. Чорноморський біосферний заповідник

Заповідник був заснований 14 липня 1927 року Декретом Ради Народних Комісарів УРСР № 172 як складова частина Надморського заповідника, у 1933 році став самостійною природоохоронною і науково-дослідною установою.

Як біосферний заповідник затверджений Указом Президента України від 26 листопада 1993 р. № 563. Сесією Координаційної Ради з програми ЮНЕСКО “Людина та біосфера” заповідник включений до міжнародної мережі біосферних резерватів, відповідний сертифікат видано у 1998 році.

До території заповідника входять Тендрівська та Ягорлицька затоки Чорного моря, острови, розташовані в цих затоках, а також 6 материкових

ділянок: Волижин ліс, Солонозерна, Івано-Рибальчанська, Ягорлицький Кут, Потіївська та Потіївська Стрілка.

Територія заповідника поділяється на дві функціональні зони – заповідну, площею 70509,0 га (землі надані заповіднику у постійне користування) та буферну, площею 18620,0 га.

Близько 84% території заповідника -74971 га – це акваторія Тендрівської і Ягорлицької заток Чорного моря, на суходільні ділянки припадає всього 16% – 14158 га. Навколо окремих ділянок заповідника встановлено охоронну зону загальною площею 9278,0 га.

У заповіднику працюють 73 чоловіка, з яких у науковому підрозділі – 7, у службі охорони – 26 осіб.

Заповідник створений для охорони гніздових і перелітних птахів, а також ландшафту полинових лук і солончаків біля Чорного моря.

Чорноморський біосферний заповідник є найбільшим природним заповідником України і складається з кількох територій, що представляють різноманітний ландшафт південного узбережжя України.

За фізико-географічним районуванням територія заказника належить до Причорноморсько-Азовської Південностепової області Південностепової підобласті Степової області.

їРослина є представником Цюрупино-Скадовського району Азово-Чорноморської степової підпровінції Причорноморської степової провінції Європейсько-Азіатського степового регіону (рис. 2.2).

Рельєф заповідника рівнинний, з численними зниженнями уздовж моря. Незначні підвищення слабо хвилясті. Для морського узбережжя є характерним літоральний вал з піску та черепашок. Піщані арени являють собою чергування бугрів 3-5 м заввишки із западинами. Піски підстеляються вапняками. Аренні і приморські піски – відносно молоді і дуже динамічні структури. Різноманітність їх тваринного і рослинного світу, високий ендемізм, геоморфологічна та ландшафтна унікальність висувають їх у раритети європейського рівня.

Рис. 2.2 Карта Чорноморського біосферного заповідника

Клімат заповідника помірно континентальний, з жарким і посушливим літом та м'якою, з відлигами і нестійким сніговим покривом, зимою. Узимку і особливо рано навесні дують сильні вітри. Середня температура січня становить -2°C , липня – $+24^{\circ}\text{C}$, середня кількість опадів – близько 320 мм на рік.

Заповідник представляє собою цілісну систему, яка поєднує надзвичайно різноманітні приморські, прирічкові, аренні та материкові природні комплекси із лісовою, лучною, болотною, водною, степовою та галофітною рослинністю і відповідним їм різноманіттям комплексів тварин. Ценотична різноманітність представлена: лісами, у яких відмічено 22 асоціації, що входять до 4-х формацій, чагарниками – відповідно 5 асоціацій і 2 формації, степами – 29 і 8, луками – 28 і 7, прибережно-водною і водною рослинністю – 11 і 1, солончаками – 23 і 8.

До Зеленої книги України занесено 11 степових та лісових асоціацій, які відносяться до 3-х формацій.

Б) Природний заповідник «Сланецький Степ». (рис.2.3).

Рис. 2.3. Природний заповідник «Сланецький Степ».

Сланецький степ - це природоохоронна територія в Новоодеському та Сланецькому районах Миколаївської області. Заповідник створено 17 липня 1996 року Указом Президента України на площі 1675,7 га.

Заповідник призначений для збереження та відтворення степових природних комплексів Правобережної України.

Він був організований для охорони найбільшої в Північно-Західному Причорномор'ї ділянки незайманого степу та є першим і поки єдиним степовим заповідником у Правобережній Україні. Його мета – збереження та відновлення типчаково-ковилового степу, не представленого на інших заповідних територіях України.

Специфічною особливістю рельєфу «Сланецького степу» є обмаль вододільних ділянок, які були розорані на початку 20 століття.(рис.2.4).

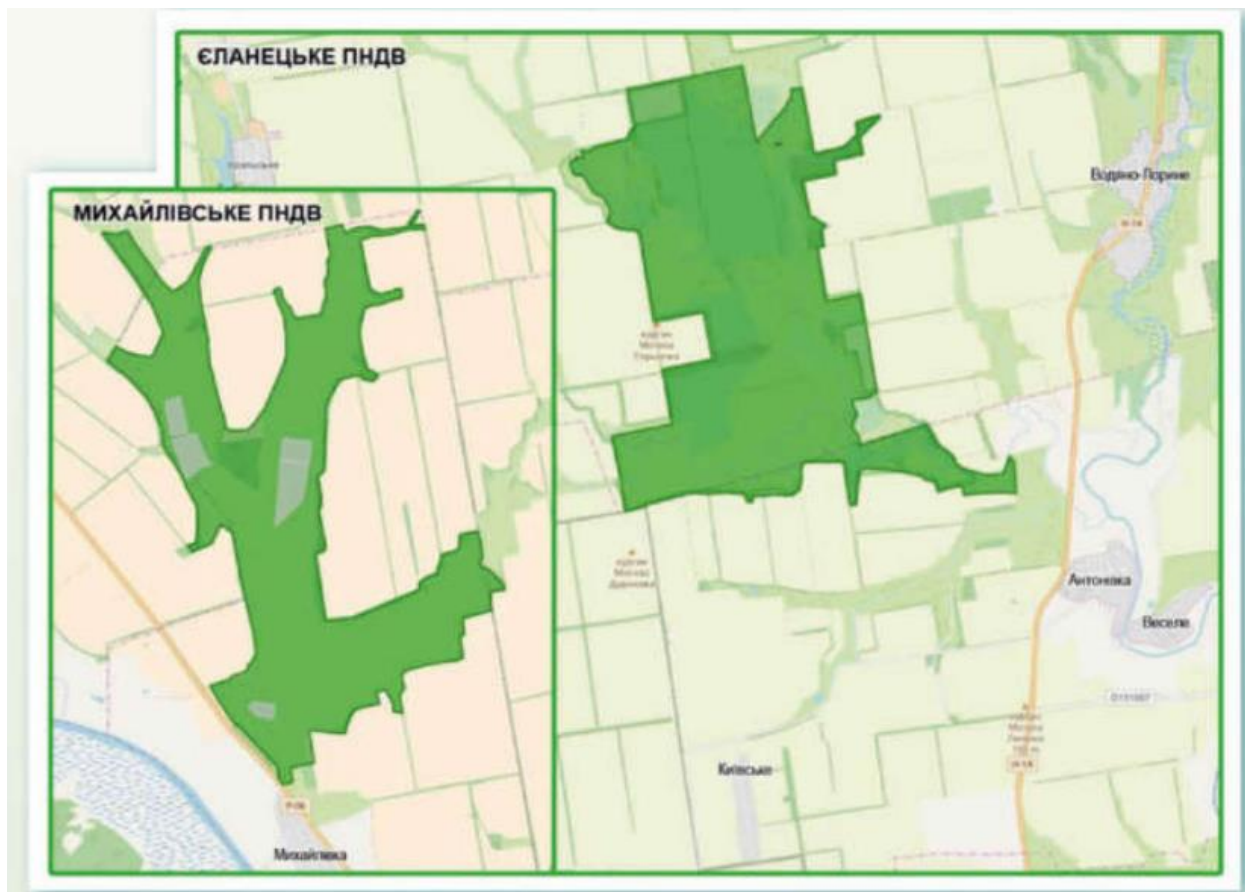

Рис. 2.4. План природного заповідника «Сланецький Степ».

Незважаючи на відносно невеликі розміри, на території заповідника розкинулися надзвичайно різноманітні ландшафти, що й зумовлює багатство його рослинного і тваринного світу.

На території заповідника та його найближчих околиць живе приблизно 1500 видів безхребетних тварин, із них 158 видів (понад 10%) є рідкісними або регіонально рідкісними і потребують охорони. Загальна кількість хребетних, зареєстрованих у заповіднику, становить 181 особину, у тому числі 13 амфібій, 4 рептилії, 142 птахи та 22 ссавці. З них 20 видів занесені до «червоного» списку різного ступеня.

Серед ссавців переважають дрібні гризуни. З хижих ссавців переважають лисиці, до них заходять ласки, степові ласки, іноді вовки. З диких коней у заповіднику живуть козулі, можна побачити кабанів.

Всього до Європейського Червоного списку заповідників занесено 11 видів тварин, до Червоної книги України – 71 вид. У заповіднику створена одна екологічна стежка завдовжки 1,2 км, маршрут якої пролягає повз вольєр зоопарку.

В) Національний природний парк «Бузький Гард» та регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя» (рис.2.5)

Рис 2.5. Національний природний парк «Бузький Гард»

Рис. 2.6. Регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя»

Рис.2.7 Регіональний ландшафтний парк «Гранітно-степове Побужжя»

Національний природний парк «Бузький Гард» створено Указом Президента України 30 квітня 2009 року.

Загальна площа парку становить 6138,13 га. Над створенням унікальних ландшафтів у долинах Південного Бугу, Арбузинки та Мертвоводи природа працювала понад 3 000 000 років. На цій території спливають на поверхню деякі породи найдавнішого українського кристалічного щита.

Це один із найдавніших масивів суші на Євразійському континенті, який не занурювався в море протягом 60 мільйонів років.

Парк простягається на 70 км на південь від Первомайська до села Олександрівка Вознесенського району та від села Благодатне до села Семенівка, вздовж річки Південний Буг на південь у долині річки Велика Корабельна. Від села Петропавлівка Братського району до села Актовий Вознесенського району, включаючи долину Арбузинського району та річки Мертвовод, від села Трикрати до села Актовий.

Найвища висота на території національного природного парку – 120 м над рівнем моря біля села Мигія Першотравневого району, району «Дачний Хутір». Долину річки Південний Буг не дарма вважають однією з найкращих природних «перлин» України.

Особливо мальовничою є територія від північної околиці села Кінецьпіль до міста Вознесенська.

А дивовижні маленькі річки Мертвовод та Арбузинка, які є притоками Південного Бугу, за мільйони років створили неповторний каньйон, який захоплює подих, хоч течія цих річок, не така стрімка, як Бугу. Годинами можна дивитися на цей витвір мистецтва, створений природою.

Він розташований на території п'яти районів Миколаївської області: Первомайському, Арбузинському, Доманівському, Вознесенському та Братському. «Бузький Гард» створено з метою збереження, відтворення та раціонального використання унікальних природних та історико-культурних комплексів у басейні Південного Бугу, що мають важливе природоохоронне, наукове, історико-культурне, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення.

Парк розташований в долині р. Південний Буг від м. Первомайськ Миколаївської області до смт. Олександрівка Вознесенського району, а також в долинах річки Велика Корабельна від с. Благодатне до с. Семенівка Арбузинського району (основна частина) та р. Мертвовод від с. Петропавлівка Братського району до с. Актове Вознесенського району, включаючи долину р. Арбузинка від с. Трикрати до с. Актове (відокремлена ділянка).

Основні завдання фахівців Національного природного парку «Бузький Гард»: збереження унікальних природних комплексів та історичних ландшафтів; проведення еколого-просвітницької роботи; створення умов для організованого відпочинку.

Проводити наукові дослідження та розробляти наукові рекомендації. Територія, де розташований парк, відома як Гранітно-степове Побужжя.

Довжина парку по річці Південний Буг становить 58 км, а загальна протяжність кордону сягає 280 км.

На території парку та в безпосередній близькості від кордону розташовано 35 населених пунктів.

Південний Буг тече по крутих скелястих берегах, утворюючи вузькі каньйоноподібні долини з величними гранітними брилами, водопоями та островами.

Г) Національний природний парк «Білобережжя Святослава» та регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса». (рис.2.8, рис.2.9).

Рис.2.8. Національний природний парк «Білобережжя Святослава»

Рис. 2.9. регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса»

Рис. 2.10. регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса»

Кінбурнська коса — піщана коса, розташована в Очаківському районі Миколаївської області за 4,0-7,5 км від міста Очаків. Займає крайню північно-західну частину Кінбурнського півострова між Чорним морем і Дніпровсько-Бузьким лиманом. Довжина 8,5 км, ширина в кореневій частині 3,8 км. Основними характеристиками коси є рівнинність, низька рівнинність і породний склад піщаної коси.

Кінбурнська коса - це приголомшливий ландшафт і унікальна природна пам'ятка. На зміну незайманим степам приходять гравійні ліси, а густі зарості папороті — хміль і виноград.

У сосновому лісі росте білий гриб, і через кілька сотень метрів ліс вже нагадує джунгли. На озерах і затоках збираються зграї рожевих фламінго, гніздяться чаплі і журавлі, шукають притулку орлани-білохвісти. На жаль, сьогодні збереглася лише турецька фортеця Кінбон. Він був побудований в 15 столітті. Чесно кажучи, від цієї чудової фортеці залишилося лише кілька фрагментів, але це варто побачити.!

На її території функціонують Національний природний парк Білобережжя Святослава та Регіональний ландшафтний парк "Кінбурнська коса". НПП "Білобережжя Святослава" створено згідно з указом президента України Віктора Ющенка 16 грудня 2009 року з метою збереження, відтворення і раціонального використання цінних природних та унікальних комплексів та об'єктів степової зони, що мають важливе природоохоронне, рекреаційне і культурно-освітнє значення. До складу території національного природного парку «Білобережжя Святослава» в установленому порядку включено 35223,15 га земель державної власності. Постійний парк (25 тис. га земель в акваторії Чорного моря навколо Дніпро-Бузького лиману, Ягорлицької затоки та Кінбурнського півострова) і цілісний національний природний парк площею 6635,41 га. РЛП «Кінбурнська коса» від 15 жовтня 1992 р. № Створено відповідно до Закону України «Про фонд охорони природи України» рішенням XVI народних зборів Миколаївської області. Територія парку включає: : Суцільне кілометрове водосховище в Чорному морі, Ягорлицькій затоці та Дніпро-Бузькому лимані в межах Очаківського району Кінбурнського півострова та Миколаївської області загальною площею 17890,2 га. У зв'язку з передачею НПП «Білобережжя Святослава» більша частина території РЛП була передана під охорону НПП, і РЛП продовжує функціонувати на площі близько 3200 га. Головне досягнення багаторічного існування парку – збереження унікальних природних місцин Кінбурнської коси, серед яких - «Орхідне поле», «Покровська коса», «Ковалівська сага», а також мільйонів особин понад 5 тисяч видів тварин, рослин, грибів та лишайників. Серед яких понад 200 видів занесено до

Червоної книги України та Міжнародних Червоних списків. З 1999 р. парк займається побудовою штучних островів та острівців для гніздування рідкісних птахів. Результати цієї роботи дають свої позитивні результати, в цьому році на них навіть утворили колоніальне поселення середземноморські та тонкодзьобі мартини. 13-го червня 2017-го року ТОВ СП «Нібулон» на чолі із Героєм України Олексієм Вадатурським відкрито ракетне сполучення між Миколаєвом та Кінбурнською Косою. Для зручного та безпечного користування водним транспортом компанією «Нібулон» на Кінбурнській Косі споруджено унікальний міст – причал. Він має довжину 165 метрів. Цього ж дня на Кінбурнську Косу відкрито річкові пасажирські перевезення з Херсону.

Д) Регіональний ландшафтний парк «Висунсько-Інгулецький» (рис.2.11)

Рис.2.11. Регіональний ландшафтний парк «Висунсько-Інгулецький»

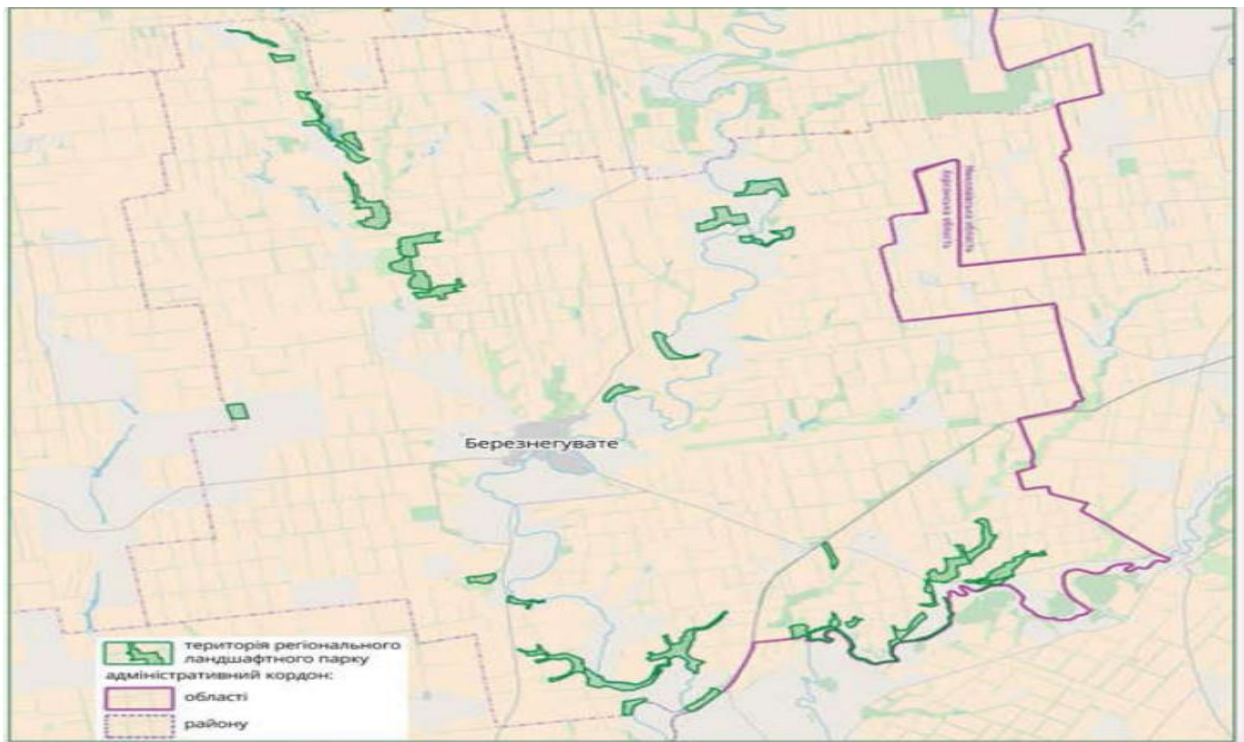

Рис.2.12. План регіонального ландшафтного парку «Висунсько-Інгулецький»

Вісунсько-Інгулецький — регіональний ландшафтний парк в Україні. Розташований у межах Березнегуватського району Миколаївської області, на північ та південь/південний схід від смт Березнегувате. Площа 2712,6 га. Статус присвоєно згідно з рішенням обласної ради № 9 від 25.11.2011 року. Перебуває у віданні: Березнегуватська селищна рада, Білокриницька, Висунська, Любомирівська, Маліївська, Мурахівська, Нововолодимирівська, Новосевастопольська, Сергіївська та Федорівська сільські ради. Статус присвоєно для збереження типових для степової зони природних комплексів у басейні річок Висунь (в нижній течії) і Біла Криниця (в нижній течії), а також частини правобережжя річки Інгулець.

На території регіонального ландшафтного парку розташовані^[1]:

- ландшафтні заказники: Біла криниця, Висунський, Мурахівський;
- ботанічний заказник: Яковлівський;
- ботанічні пам'ятки природи: Балка, Пришиб.

РОЗДІЛ 3.

**ДОСЛІДЖЕННЯ І РОЗРОБКА РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНИХ ЛАНДШАФТНИХ
ПАРКІВ «ПРИНГУЛЬСЬКИЙ» ТА «ТИЛГУЛЬСЬКИЙ»**

**3.1. Загальні відомості про регіональний ландшафтний парк
«Приінгульський»**

3.1.1. Територіальна структура

Рис.3.1. Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Приінгульський»

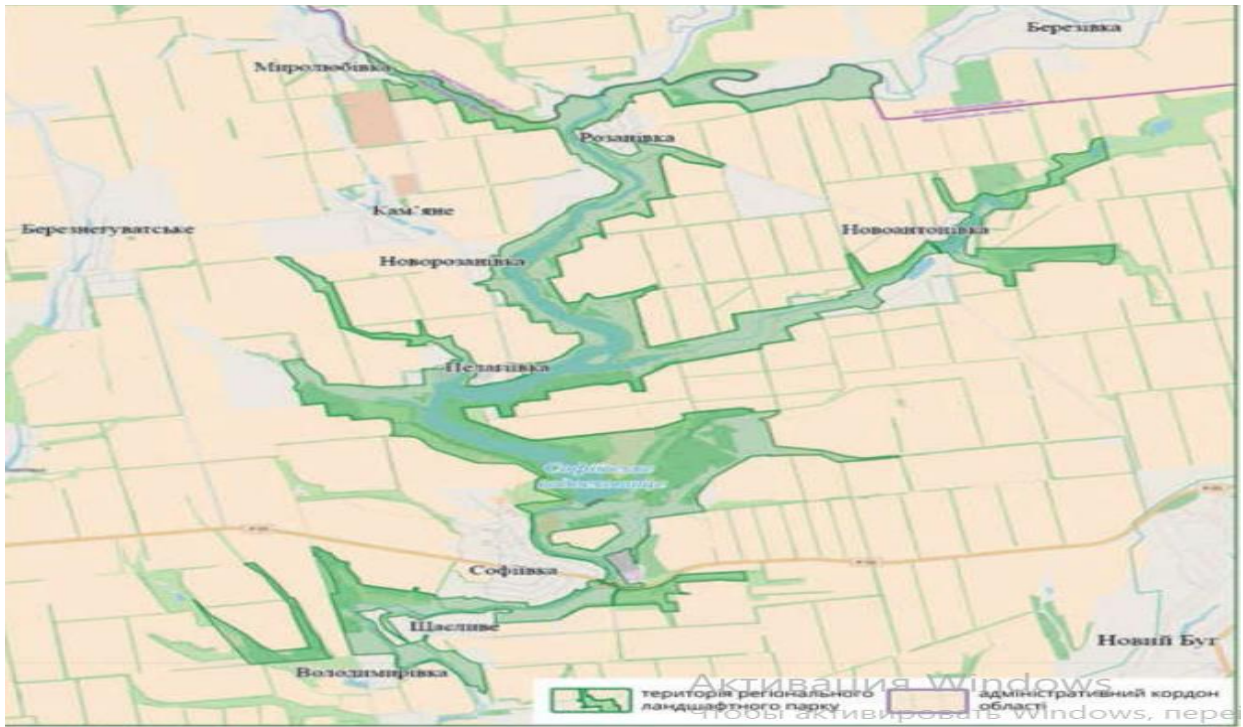

Рис.3.2.План регіонального ландшафтного парку «Приінгульський»

Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Приінгульський» створений рішенням Миколаївської обласної ради від 17 грудня 2002 року № 6 «Про створення об'єкта природно-заповідного фонду місцевого значення регіонального ландшафтного парку «Приінгульський». Його площа згідно з матеріалами створення становить 3152,7 га. Парк є об'єктом природно-заповідного фонду України місцевого значення, належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Миколаївської області і відноситься до сфери управління департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обласної державної адміністрації. Основним завданнями РЛП «Приінгульський» є: - збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів, відновлення деградованих та зруйнованих природних та штучно створених природних комплексів; - створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів; - сприяння екологічній

освітньо-виховній роботі. Регіональний ландшафтний парк «Приінгульський» знаходиться в межах Розанівської (1187,86 га, або 36,35 % від площі парку), Кам'янської (605,76 га, 18,54 %), Софіївської (842,72 га, 25,79 %) сільських та Новобузької (631,38 га, 19,32 %) міської рад (рис. 1, 2). Протягом 2007-2010 рр. розроблено землевпорядну документацію з організації та встановлення меж території регіонального ландшафтного парку «Приінгульський». Її затверджено розпорядженням голови Миколаївської облдержадміністрації від 13.02.10 № 37-р. Відповідно до кадастрової зйомки земель усієї території РЛП, яку було проведено під час винесення в натуру його меж, в структурі земель РЛП «Приінгульський» 48,8 % займають сільськогосподарські угіддя, 19,2 % - води, 14,3 % - ліси та інші лісовкриті площі, 3,47 % - відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом, 1,29 % - відкриті заболочені землі, решта % - інші угіддя. Серед сільськогосподарських угідь переважають пасовища, що свідчить про помірне господарське використання території. РЛП є постійним користувачем 1033,9090 га.

Землевпорядна документація затверджена розпорядженням голови облдержадміністрації від 19.12.2014 № 436-р «Про затвердження проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок регіональному ландшафтному парку «Приінгульський» в постійне користування для природоохоронного призначення в межах території Кам'янської, Софіївської, Розанівської сільських та Новобузької міської рад 5 Новобузького району Миколаївської області. Реєстрацію речових прав на земельні ділянки завершено 2016 р. Землі, що перебувають у постійному користування РЛП, представлені 29 земельними ділянками. Це – переважно фрагменти яружно-балкової мережі. Вони розташовані мозаїчно по всій території РЛП. Площа ділянок знаходиться в діапазоні від 0,28 га до 226,09 га. 12 земельних ділянок загальною площею 319,97 га розташовані в межах території Софіївської сільської ради; 4 ділянки загальною площею 177,09 га - Кам'янська сільська

рада; 10 ділянок площею 510,29 га - Розанівська сільська рада; 3 ділянки площею 26,56 га - Новобузька міська рада (табл.2).

Табл. 3.1

Таблиця 1 - Перелік земельних ділянок, які надані РЛП «Приінгульський» в постійне користування

№ п/п	№ ділянки згідно з проектом	Сільська/ міська ради	Площа ділянки, га	Кадастровий номер
1	Ділянка №1	Софіївська	78,9593	4824585000:01:000:0534
2	Ділянка №2		4,1549	4824585000:03:000:0562
3	Ділянка №3		4,2254	4824585000:03:000:0563
4	Ділянка №4		35,2868	4824585000:03:000:0564
5	Ділянка №5		118,1679	4824585000:02:000:0512
6	Ділянка №6		3,9434	4824585000:03:000:0565
7	Ділянка №7		2,8290	4824585000:03:000:0566
8	Ділянка №8		0,2798	4824585000:03:000:0567
9	Ділянка №22		52,2205	4824585000:02:000:0513
10	Ділянка №27		5,0505	4824585000:02:000:0514
11	Ділянка №28		8,5723	4824585000:04:000:0554
12	Ділянка №29		6,2759	4824585000:04:000:0555
		Всього	319,9657	
13	Ділянка №18	Кам'янська	20,9157	4824581500:02:000:0125
14	Ділянка №19		1,3804	4824581500:04:000:0140
15	Ділянка №20		68,2774	4824581500:04:000:0141
16	Ділянка №21		86,5174	4824581500:05:000:0220
		Всього	177,0909	
17	Ділянка №9	Розанівська	50,4250	4824583900:03:000:0100
18	Ділянка №10		13,4071	4824583900:02:000:0124
19	Ділянка №11		91,4250	4824583900:03:000:0101
20	Ділянка №12		1,7010	4824583900:05:000:0124
21	Ділянка №13		105,3171	4824583900:05:000:0123
22	Ділянка №14		226,0929	4824583900:04:000:0128
23	Ділянка №15		1,5146	4824583900:01:000:0101
24	Ділянка №16		4,9333	4824583900:01:000:0104
25	Ділянка №17		13,8949	4824583900:01:000:0106
26	Ділянка №23		1,5831	4824583900:06:000:0047
		Всього	510,2940	
27	Ділянка №24	Новобузька	4,2018	4824510000:02:000:0318
28	Ділянка №25		14,8454	4824510000:02:000:0947
29	Ділянка №26		7,5112	4824510000:02:000:0948
		Всього	26,5584	
		Разом	1033,9090	

Їх розподіл за угіддями такий: сільськогосподарські землі - 750,84 га, ліси та інші лісовкриті площі - 197,76 га, забудовані землі - 6,79 га, відкриті заболочені землі - 35,60 га, відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом - 37,49 га, води - 5,42 га. Вжито заходів щодо звільнення РЛП «Приінгульський» від сплати земельного податку. Отримано відповідні рішення сесій сільських та Новобузької міської рад. В цілому 61% території РЛП перебуває у віданні природоохоронних та ресурсних відомств: 31,6% - РЛП, 25,4% - Південно-Бузьке басейнове управління водних ресурсів, 4% - державне підприємство «Баштанське лісове господарство», інші землі – оренда у спілок власників корів, фермерів та ті, що потребують уточнень. Територія РЛП поділена на 6 обходів: Родінський, Антонівський, Софіївський, Щорсівський, Кам'янський, Розанівський (рис.15).

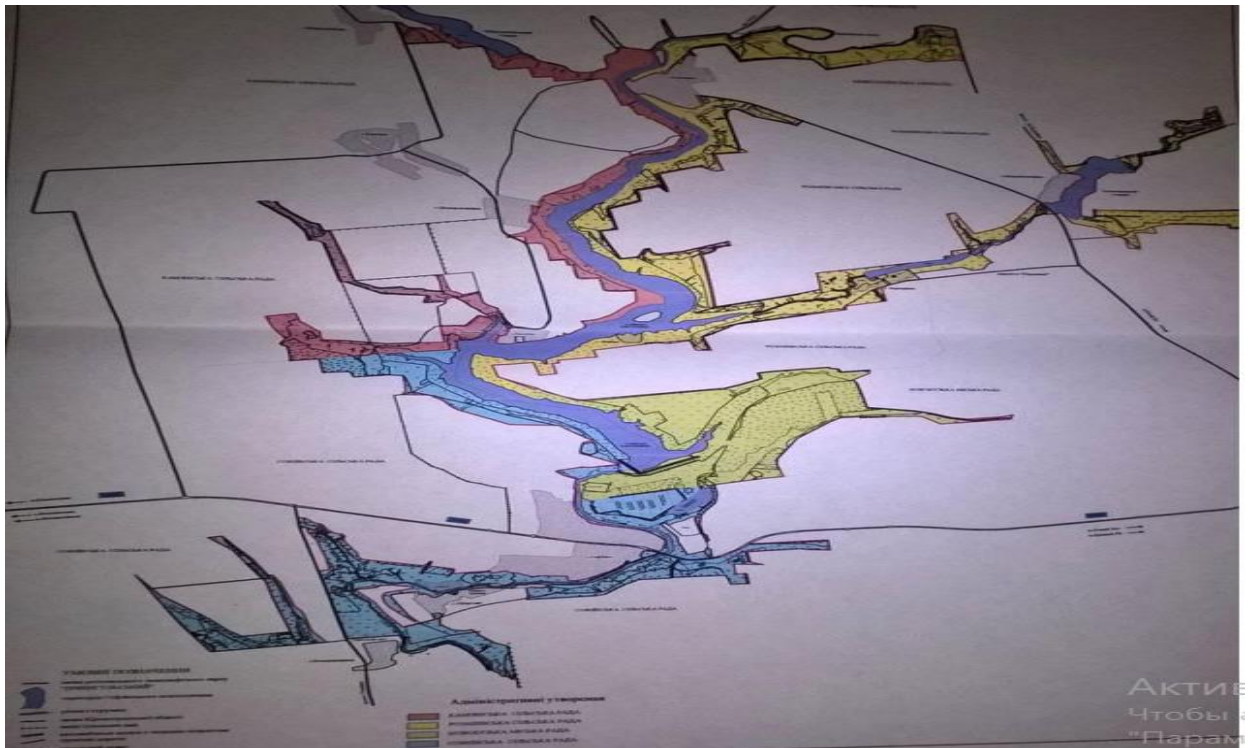

Рис.3.3. Територія РЛП поділена на 6 обходів

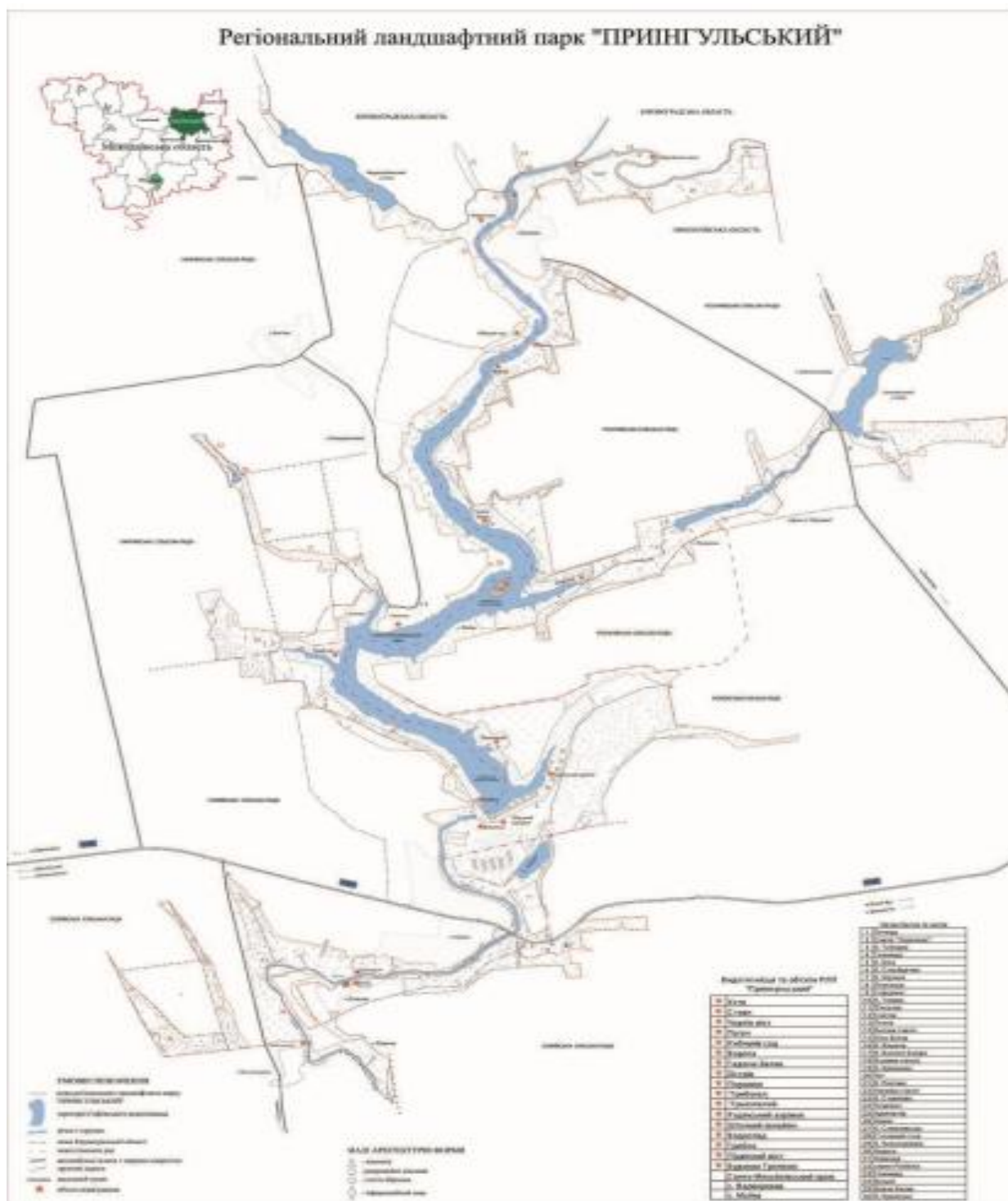

Рис.3.4. Територія РЛП

3.1.2. Функціональне зонування

Протягом 2016 р. зміни до первинного функціонального зонування території РЛП «Приінгульський», що є частиною документації зі встановлення його меж, не вносилися. (рис.3.5).

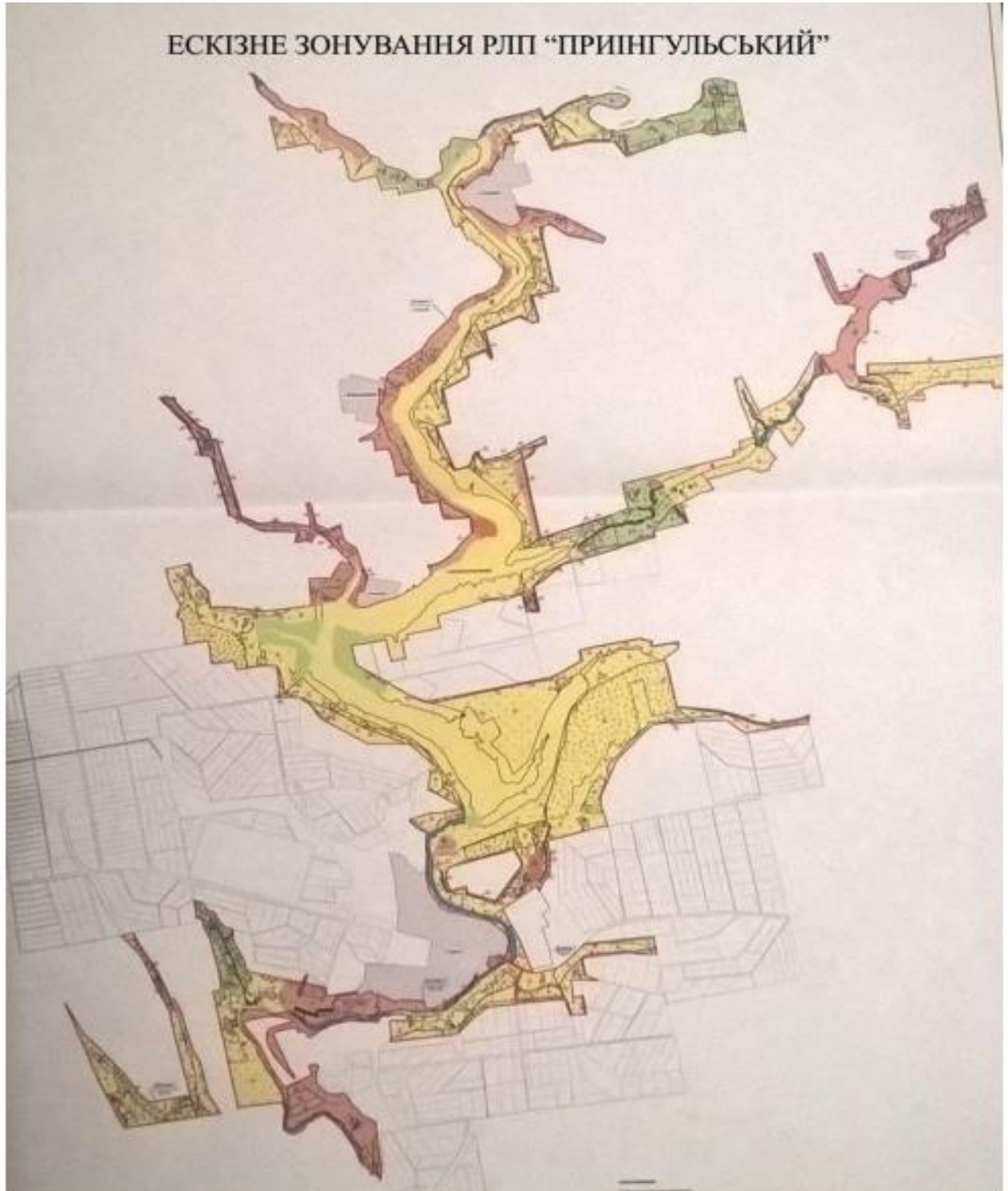

Рис.3.5. Зонування РЛП «Приінгульський»

Протягом 2007-2015 рр. вирішено питання щодо відведення в постійне користування РЛП 29 земельних ділянок загальною площею 1033,9090 га (31,6 % його території).

Це – переважно фрагменти яружно-балкової системи. Вони розташовані мозаїчно по всій території РЛП (рис. 10).

Площа ділянок знаходиться в діапазоні від 0,28 га до 226,09 га. 12 земельних ділянок загальною площею 319,97 га розташовані в межах території Софіївської сільської ради (с.р.); 4 ділянки (177,09 га) - Кам'янська с.р.; 10 ділянок (510,29 га) - Розанівська с.р.; 3 ділянки (26,56 га) - Новобузька міська рада.

Позитивними факторами в системі управління територією РЛП є те, що він розташований в межах одного адміністративного району. РЛП став найбільшим землекористувачем, тому можливі ризики негативного впливу на територію значно знизилися.

Софіївське водосховище та прилегла до нього територія РЛП площею 830,4 га є у постійному користуванні Миколаївського обласного управління водних ресурсів (установу реорганізовано). Це – 25,4% заповідної території. 4% земель РЛП знаходиться в постійному користуванні ДП «Баштанське лісове господарство». Інші землі – оренда у спілок власників корів, фермерів.

Отже, 61% території РЛП перебуває у віданні природоохоронних та ресурсних відомств. Межі РЛП встановлено на місцевості 2010 р.

Потужні промислові підприємства, окрім ВАТ «Микитівський гранітний кар'єр», в радіусі 50 км відсутні.

Це – основа для забезпечення екологічної безпеки РЛП. Найбільший ризик становлять стоки з ОКВП "ДніпроКіровоград" (скиди з очисних споруд в р. Інгул) та стоки з м. Новий Буг.(рис.18)

Рис.3.6. Територія РЛП

Проведено 79 рейдів, в т.ч. 54 самостійних комплексних рейди щодо виявлення порушень заповідного режиму, а також 25 спільних рейдів з головним спеціалістом сектору екологічного контролю земельних ресурсів, за поведженням з відходами та небезпечними хімічними речовинами Державної екологічної інспекції України в Миколаївській області Кравцуном О.Б., представниками Новобузького районного сектору головного управління державної служби надзвичайних ситуацій України у Миколаївській області, інспекторами поліції, добровільними громадським об'єднанням. Здійснювалися постійні патрулювання обходів.

З метою попередження правопорушень інспекторами проводилися бесіди з відпочиваючими та рибалками щодо норм і правил поведінки під час перебування на заповідній території. Видано 364 інформаційних попереджень, 11 приписів. Під час рейдів затримано жителів району, які порушували правила любительського лову.

На даних громадян складено протоколи про адміністративне правопорушення за частиною 4 статті 85 КУпАП (грубе порушення правил рибальства): Мезін О.М. протокол №000359 від 14.04.2016 матеріали передано в Новобузький районний суд 03.06.2016 №02/02-031015, Жорнік М.І. - протокол № 000326 від. 12.05.2016 матеріали передано в Новобузький районний суд 03.06.2016 №02/102-03/1015 (сума збитків 204 грн.), та частиною 3 статі 85 КУпАП (порушення правил рибальства): Андрусак О.С. постанова від 15.04.2016 (85 грн.) Грабар С.О. постанова №25 від 15.04.2016 (85 грн.), Жорнік О.М. постанова №26 від 15.04.2016 (102 грн.), Жорнік О.М. постанова №28 від 14.04.2016 (85 грн.), Грабар С.О. постанова №27 від 15.04.2016 (102 грн.), Новіков І.Ю. постанова №57 від 29.07.2016 (102 грн.). Під час трьох рейдів виявлено браконьєрські сітки без власника, сітки зняті та знищені, їх приблизна довжина становить 3000 метрів (30 сіток). 23.03. невідомими особами на території парку проводилась незаконна рубка дерев, їх затримати не вдалося, матеріали зібрано та передано до новобузького відділу поліції, завдано шкоди на 76 тисяч гривень.

Розпочато кримінальне провадження на невідомих осіб. На суміжній території затримано жителів району, які здійснювали незаконну рубку Петрик М.С., Петрик С.С. - постанови № 13 та 14 від 19.02.2016 (штрафи по 85грн. кожен, сума збитків склала 535грн 67коп). Розроблено та виконано плани спільних заходів на пожежебезпечний період 2016 року з Новобузьким лісництвом ДП «Баштанське лісове господарство» та Новобузьким районним сектором головного управління державної служби надзвичайних ситуацій України у Миколаївській області. Сформовано дві спільні оперативні групи Новобузького лісництва та РЛП «Приінгульський

для мобільного реагування у випадку пожежі. 35 Проведено роботу щодо визначення власників та користувачів земельних ділянок, суміжних до території парку. Оновлено протипожежні розриви в лісових масивах та вздовж лісових доріг (ширина протипожежних розривів - 1.3 м, довжина - 5000 м). Проведено поточний ремонт 14 інформаційних знаків та аншлагів по території РЛП, в т.ч. на протипожежну тематику, встановлено 2 нових знаки. Зі сміттєзбірників, встановлених біля рекреаційних ділянок, періодично вивозилося сміття.

В зимовий період здійснено розчистку годівниць від снігу та розсипання зерновідходів в місцях скупчення птахів (куріпка, фазан) у зв'язку з погодними умовами та настом. Проведено щорічні спільні з працівниками Новобузької ділянки групового водопроводу акції: «Посади дерево», щодо благоустрою окремих ділянок Софіївського водосховища. Налагоджено співпрацю з новоутвореною ГО «Інгул» (Громадська організація «Інгул Новобузького району Миколаївської області»), діяльність якої спрямована на збереження Софіївського водосховища, проведено спільні заходи. В районній газеті «Вперед» надруковано три тематичні статті: «Не пали», «Відпочивай гідно», «Чисті джерела».

Проведено дослідження щодо потенційних територій та об'єктів екомережі регіональної схеми екомережі Миколаївської області, розташованих на території Новобузького району. Надано пропозиції колективу авторів, що 2016 р. займалися розробкою схеми екологічної мережі області. 42 Більша частина Новобузького району входить до Бузького коридору загальнодержавного значення (ЗЗ), ділянка на сході – до Дніпровського коридору (меридіональні). По території району проходить Південноукраїнський (Степовий) (широтний) коридор ЗЗ. Відповідно до Порядку включення територій та об'єктів до переліків територій та об'єктів екологічної мережі, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2015 № 1196, території та об'єкти природнозаповідного фонду (ПЗФ) не потребують додаткових узгоджень та прийняття окремого рішення

для їх включення до Переліку. В Новобузькому районі такими об'єктами є: регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Приінгульський» (3,2 тис. га), ботанічний заказник місцевого значення (МЗ) «Пелагеївський» (123,5 га), гідрологічний заказник МЗ «Софіївське водосховище» (417 га), заповідне урочище МЗ «Чабанка» (457 га).

Усі території ПЗФ займають площу 4150,20 га. Заказники без зміни категорії входять до складу РЛП, тому фактична площа ПЗФ становить 3609,70 га, або 2,9 % від площі району. Усі об'єкти ПЗФ району є ключовими територіями. Регіональний ландшафтний парк (РЛП) «Приінгульський» створено рішенням обласної ради від 17.12.2002 № 6 на площі 3152,7 га в межах територій Розанівської, Кам'янської, Софіївської сільських та Новобузької міської рад. РЛП є природоохоронною рекреаційною установою. Він належить до комунальної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Миколаївської області Дирекція РЛП (юридична особа) утворена 2007 р. Вона утримується за рахунок коштів обласного бюджету. Созологічна цінність: угруповання формацій ковил Лессінга, волосистої, української, пухнастолистої, шорсткої, гранітної; відзначені карагана скіфська, півники понтичні, тюльпан бузький, брандушка різнокольорова, голонасінник одеський; поліксена, махаон, сколія-гігант, ксилокопа звичайна; ящірка зелена, полоз жовточеревий; канюк степовий, балабан; тхір степовий, видра річкова та інші види рослин і тварин, занесені в списки спеціальної охорони [1]. Флора налічує приблизно 500 видів рослин, з яких 28 видів занесені до Червоної книги України. Загальний обсяг ентомофауни складає 1800-2100 видів, фон у всі сезони – 240-320 видів. Тут мешкає 5 видів амфібій, 6 видів рептилій, можна зустріти майже 100 видів птахів [2]. Заповідне урочище «Чабанка» створено рішенням виконкому обласної ради від 21.07.1972 № 391, перезатверджено - від 23.10.1984 № 448. Воно займає площу 457,0 га, при цьому площа лісового насадження становить 515 га. Созологічна цінність: лісове насадження, яке має важливе природоохоронне та естетичне значення. Тут переважають дубові та ясеневі насадження віком 50–70 років.

Їх середня висота становить 16–18 м., діаметр 20 см., повнота 0,7 – 0,8. Постійний користувач земельної ділянки – ДП «Баштанське лісове господарство». Територія належить до Новобузького лісництва. Ботанічний заказник «Пелагеївський» створено рішенням виконкому обласної ради від 12.03.1993 № 11 на площі 123,5 га. 43 Созологічна цінність: поширені зональні угруповання формацій костриці валіської, ковил Лессінга, волосистої та української, які на кам'янистих і лесових відслоненнях заміщуються фітоценозами юринії короткоголової, бородача звичайного, ковил шорсткої і гранітної, а також заростями степових чагарників. В їх складі виявлено більше 20 видів рослин, занесених до різних списків спеціальної охорони [1].

Гідрологічний заказник «Софіївське водосховище» створено рішенням виконкому обласної ради від 11.12.1990 № 281 на площі 417,0 га. Созологічна цінність: штучне руслове водосховище, джерело водопостачання та зрошення. Його створено 1968 р. Площа водного дзеркала водойми становить 470 га, середня ширина - 260 м, максимальна – 700 м; середня глибина – приблизно 7 м. Постійний користувач земельної ділянки – Миколаївське обласне управління водних ресурсів. 2002 р. заказник увійшов до складу території РЛП «Приінгульський». Враховуючи результати досліджень О.М. Деркача, С.В. Таращука, Г.В. Коломієць, В.А. Костюшина, Г.В. Драбинюк, Д.С. Винокурова [1, 2], власні напрацювання пропонуємо включити до переліку територій та об'єктів екомережі на території Новобузького району в якості сполучних територій такі коридори: Інгульський, Старогорожанський, Богомазький, Громоклійський, Вісунський, Тетянівський. Вони потребують підготовки спеціальних клопотань та прийняття рішень щодо їх включення до Переліку відповідно до встановленого порядку [3]. Усі сполучні території, окрім Тетянівського та Вісунського коридорів, належать до системи Бузького коридору загальнодержавного значення, а два зазначені – до Дніпровського коридору 33. Інгульський меридіональний коридор проходить долиною середньої річки Інгул та належить до системи Бузького коридору 33. Він

з'єднує степову зону з півночі на південь, поєднуючи 3 з 4 територій ПЗФ Новобузького району. Його приблизна довжина в межах району становить 45 км, ширина коливається від 0,5 до 2 км. В районі розташовані верхів'я Старогорожанського та Богомазького коридорів, які належить до системи Інгульського коридору. Вони представлені балками, де степові природні комплекси перемежовані з сільськогосподарськими угіддями. Їх ширина коливається від 0,5 до 2,0 км [1]. Громоклійський коридор, що проходить в долині малої річки Громоклія, окрім виконання транзитних функцій, пов'язує природний заповідник «Сланецький степ» (Сланецький, Новоодеський райони) з екомережею Миколаївщини. Його початок знаходиться в Новобузькому районі. В басейні р. Вісунь виділено верхів'я Вісунського коридору, яке з'єднує заповідне урочище «Чабанка» з іншими елементами екомережі області. Його ширина становить 0,5 - 1 км. Тетянівський коридор належить до системи Дніпровського коридору та представлений балкою з деградованими природними комплексами.

Дослідна робота проводилась під час виробничої практики студентів третього курсу спеціальності екологія Чорноморського національного університету ім. Петра Могили. Мета досліджень: ознайомитись з туристичним потенціалом території. Місце проведення досліджень: північно-східна частина парку, лівий берег Софіївського водосховища вище балки Сагайдачної та правий схил балки в межах парку. Методика: Туристична привабливість є показником оцінки рекреаційно-ресурсного потенціалу території. Для неї ми запропонували використовувати бальний підхід. Першочергово розділили рекреаційні ресурси на компоненти: кліматичні, водні, геологічні, біотичні. Далі окреслили які види діяльності притаманні відпочиваючим: 1. заняття спортом; 2. спостереження за представниками рослинного та тваринного світу; 3. прогулянки; 4. пасивний відпочинок; 5. пізнавальні екскурсії; 6. збір грибів, ягід, лікарських рослин. Якісну характеристику компонентів перевели у бали за такою шкалою: — 8-10 балів – привабливий; — 5-7 балів – мало привабливий; — 3-4 бали – непривабливий;

→ 0-2 бали – зовсім непривабливий. Для визначення привабливості ландшафтних комплексів оцінювалась привабливість кожного окремого компонента (геологічна будова, рельєф, водні об'єкти, рослинний покрив), у підсумку обчислювалась сумарна кількість балів. Мінімальна можлива оцінка – 0 балів, максимальна 40 балів.

3.2. Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»

Рис.3.7. Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»

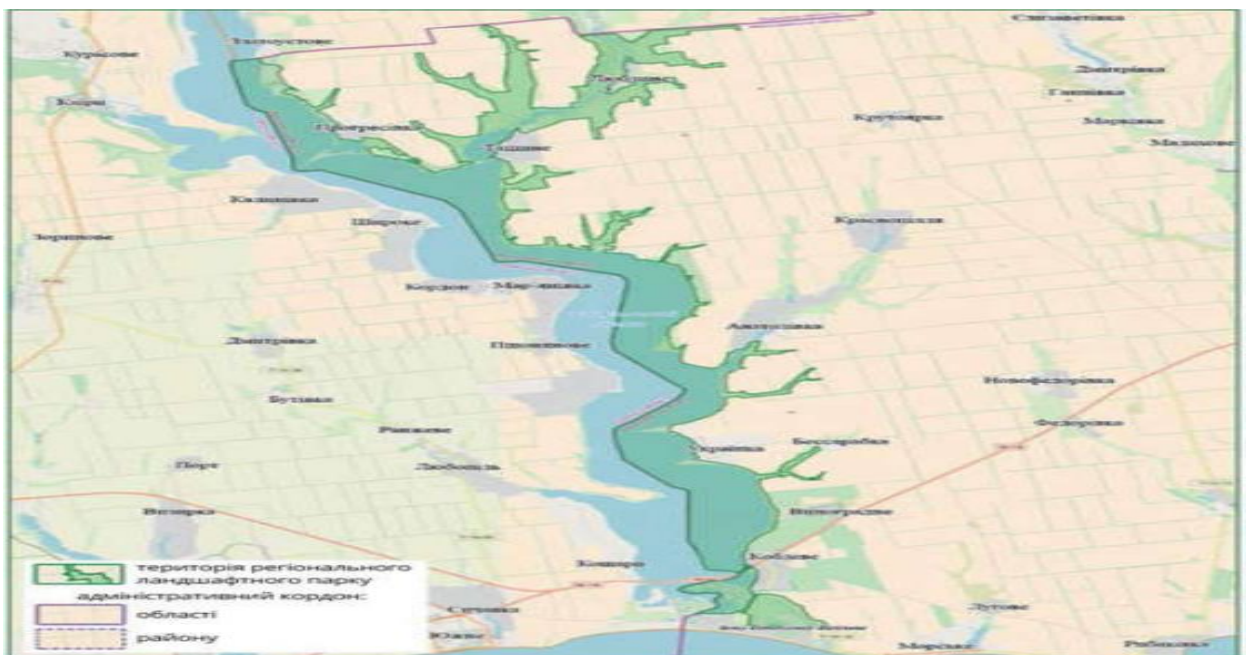

Рис.3.8. Регіональний ландшафтний парк «Тилігульський»

Тилигульський регіональний ландшафтний парк — ландшафтний парк, розташований на узбережжі Тилигульського лиману в межах Одеської та Миколаївській областей України. Парк створений у 1997 році, його площа становить 13954 га.

Територія парку охоплює ділянки, багаті флорою і фауною і має велику цінність як місцепроживання водно-болотних птахів (гніздування, зимівля, перебування під час сезонних міграцій). Площа парку становить 13954 га, в тому числі: 3973 га суші, з яких 2405,25 га припадає на Комінтернівський район, а 1567,7 га — на Березовський район і 9981 га акваторії лиману. При створенні парку земельні ділянки у власників та користувачів не вилучалися.

До складу парку входять 5 заказників, один з яких є заказником загальнодержавного значення «Коса Стрілка» (орнітологічний, загальнодержавного значення), «Калинівський» (ботанічний), «Тилигульська пересип» (орнітологічний), «Новомиколаївський» (ландшафтний), «Каировський» (ландшафтний).

На узбережжі Тилигульського лиману в межах парку налічується близько 350 різних видів вищих рослин, з яких 18 занесені в Червону книгу України: гимноспермиум одеський, позднецвет анкарський, шафран сітчастий, тюльпан Біберштейна, тюльпан Шренка, пролісок Эльвейза, ряст ущельный, горицвіт весняний, сон чернючий, штернбергія осіння, проліска дволиста, белевалия сарматська, гиацинтик блідий, ряска Буші, ряска Коха, астрагал шерстистоцвечный, эремогоне говастая, ковила Лессінга, ковила українська, півник карликовий, мигдаль степовий, таволга звербоелистная, ефедрa двухколосая.

В межах парку відмічено 384 види хребетних тварин, у тому числі 56 видів риб, 5 — амфібій, 8 — рептилій, 120 — птахів, 26 видів ссавців. Загальна чисельність птахів складає від 2000 до 7000 пар. Кількість зимуючих птахів складає близько 10000 особин, а пролітають — близько 8000 особин. Основними місцями гніздування є зарості очерету у верхній частині лиман і піщані сотрова в його нижній частині. Тилигульська пересип

є традиційним місцем концентрації птахів під час міграцій. Із занесених до Червоної книги України видів птахів тут зустрічаються: малий баклан, ходулечник, морський зуйок (20-80 пар), кулик сорока, косар, коровайка (200 пар), жовта чапля та ін. Крім того тут зимує більше 25 % європейської популяції великої білої чаплі і постійно мешкає близько 900 особин цього виду.

Фахівці наукового відділу опрацювали матеріали польових досліджень та відредагували Літопис природи РЛП «Тилігульський» у 2018 році. Досліджено динаміку коливань солоності води в лимані, видовий і кількісний склад гідробіонтів, різноманітність гідрофільних водоростей за умови відновлення гідрологічного зв'язку Тилігулу з морем. Отримані дані були використані для ведення Фондом охорони природи кадастрової карти та паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення «Тилігульський лиман». Фахівці цього відділу були залучені до підготовки матеріалів для Звіту з оцінки впливу на навколишнє середовище ДТЕК Тилігульська ВЕС 500 МВт та нової ВЕС ДТЕК Тилігульська ВЕС-2 65 МВт. 12-13 березня 2019 року в м. Миколаїв пам'яті 6 Сергія Таращука території Ташинської, Краснопільської та Анатолівської сільських рад Березанського району Миколаївської області спільно з Національним екологічним центром України та ін. зацікавлених осіб, створено заснування Миколаївського обл. Наукова бібліотека Проведені наукові читання. Понад 40 науковців з Києва, Харкова, Львова, Одеси, Херсона, Запоріжжя, Мелітополя, Умані, Голої Пристані, Очакова та Миколаєва. Видано збірник наукових праць (232 с.). 17-19 жовтня 2019 року в курортній зоні Коблеве (Миколаївська область) було організовано та проведено XXXVIII Конференцію Азово-Чорноморської орнітологічної робочої групи та Науково-дослідну конференцію «Дослідження та охорона птахів в Україні». До Товариства охорони птахів приєдналися орнітологи півдня України та Києва.

Основними напрямками роботи форуму були: регіональні повідомлення; важливі орнітологічні території (ІВА); рідкісні види птахів;

охорона птахів та середовищ їх існування; актуальні питання вивчення міграцій птахів; птахи і вітроенергетика; біологія розмноження птахів; зимівля птахів в Азово-Чорноморському регіоні та внутрішніх водоймах України; птахи в урбанізованому середовищі; питання медичної орнітології; орнітологічний туризм та просвіта населення.

В рамках конференції відбувся круглий стіл «Вплив будівництва та експлуатації вітрових електростанцій на різноманітність птахів». У 2020 році буде видано збірник наукових праць. Загалом керівники установ та співробітники наукових підрозділів брали участь у роботі та виступали на наступних конференціях, семінарах, круглих столах, конференціях та громадських слуханнях. В. І. Сергія Таращука Меморіальний підручник (Миколаїв, 12-13 березня 2019 р.); Громадські слухання щодо обговорення звітів з оцінки впливу на довкілля будівництва нових вітроелектростанцій «ДТЕК Тилігульська ВЕС» потужністю 500 МВт та «ДТЕК Тилігульська ВЕС-2» потужністю 65 МВт (с. Березанка, 04.09.19). /2019); Регіональний семінар «Підприємливість та фінансова грамотність як важливі складові географічної компетентності» (м. Миколаїв, 26 вересня 2019 р.); XXXVIII конференція та наукова конференція Азово-Чорноморської орнітологічної робочої групи «Біологічні дослідження та збереження» (17-19 жовтня 2019 р., с. Коблеве Березанського району Миколаївської області), Круглий стіл «Вплив будівництва та експлуатації вітрових електростанцій на Свійська птиця. Різноманітність» (с. Коблеве Березанського р-ну Миколаївської обл., 18 жовтня 2019 р.); XII Миколаївські міські екологічні читання «Збережемо для нащадків» (м. Миколаїв, 30-31 жовтня 2019 р.); на нараді з питань вивчення потенціалу природних лікувальних ресурсів Миколаївської області (м. Одеса, 6 листопада 2019 р.); Громадські слухання «Видобування піску та піскосумішей для будівництва доріг в гирлі Березанського лиману» (с. Березанка, 21 листопада 2019 р.).

На початку 2019 року відділом рекреації та екоосвіти погоджено Перелік платних послуг РЛП «Тилігульський». Їх вартість було

відкориговано та збільшено. Протягом літнього оздоровчого сезону рекреаційні пункти парку відвідало близько 7600 осіб, з них 2320 осіб – місцеве населення (пільгова категорія). За надання платних послуг надійшло 62,315 тис. грн., у т.ч. за екскурсії – 9,500 тис. грн. та короткостроковий відпочинок – 52,815 тис. грн. Організовано близько 30 екскурсій маркованими маршрутами заповідного об'єкту за участю 475 осіб. З метою активізації рекреаційної діяльності на узбережжі Тилігульського лиману співробітники парку взяли участь в таких заходах: XXV-ій Міжнародній туристичній виставці UITT «Україна - подорожі та туризм» (26-27.03.2019 м.Київ); XX-ій Міжнародній виставці «ТурЕКСПО» (м. Львів 30-31.10.2019), зокрема, в панельній дискусії "Екотуризм в національних парках України"; туристичній майстерні Миколаївщини (м. Миколаїв, 14.11.2019), стратегічному форумі "Конкурентоспроможний туристичний сектор України - шлях вперед" (м. Київ, 26.11.2019); II-му туристичному форумі Тернопілля "TFT-2019" (27-28.11.2019). Тут були розміщені рекламні матеріали РЛП "Тилігульський" (рол-апи, стенди, єврофлаєри), досягнуті домовленості про співпрацю.

Для забезпечення статутної діяльності у 2019 році природоохоронним управлінням Фонду захисту країни постійно здійснювався контроль за дотриманням вимог Закону про охорону природи на території парку. Організовано 120 рейдів, з них 4 тролінгові рейди. На усунення виявлених порушень, передбачених ст.91 КУпАП, складено 2 протоколи, 25 актів перевірок та 4 строки давності. Своєчасне виконання рішень місцевих рад з питань техніко-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій. Вжито відповідних заходів пожежогасіння.

Влітку 2019 року Тилігульським ДПС розроблено та погоджено план заходів щодо запобігання та ліквідації масових пожеж у лісах, на торфовищах та сільськогосподарських угіддях та видано спільне розпорядження щодо ліквідації восьми надзвичайних ситуацій (пригод). Природні. Мобілізація та робота ДПРЗ ГУ ДСНС України у Миколаївській

області відповідно до інструкції щодо взаємоінформування та затвердження Порядку взаємоінформування під час планування ліквідації пожежі в районі Тилігульського РЛП під час пожежі - Небезпека. період 2019 року та сили і засоби організації гасіння пожеж. Спільно з працівниками зазначених установ та ДП «Очаківське лісове та мисливське господарство» своєчасно локалізовано та ліквідовано три степові пожежі.

У заповідниках не повинно бути надзвичайних ситуацій. Територію парку утримували в належному санітарному стані, проводили систематичне прибирання та вивіз сміття в зоні відпочинку та прилеглих територіях Ташинської, Краснопільської, Анатолівської сільських рад та Коблівської ОТГ. Всього зібрано та вивезено для подальшого захоронення 29 куб. м твердих побутових відходів. Для цього підписано угоду з КП ДОЗ «Причорномор'я». Проведено роз'яснювальну роботу між відвідувачами та місцевими жителями щодо пожежної безпеки та правил поведінки на охоронній території. Опитано 370 громадян. Було розповсюджено близько 800 повідомлень про заборону сміття у побуті, розпалювання багать та спалювання рослинності. Крім того, було видано низку групових повідомлень щодо обмежень щодо відпусток у пожежонебезпечний період. Щомісяця проводились цільові протипожежні навчання особового складу добровільної пожежної дружини та працівників пожежної частини. Квартальний графік проведення інструктажів з техніки безпеки на робочому місці та чергових, у тому числі з правил безпеки поводження з водою під час експлуатації службового судна.

Проводилися регулярні заняття з вивчення актуальних законів, таких як адміністративне право, антикорупційне законодавство, законодавство та природоохоронна практика, а також набуття практичних навичок. Забезпечується постійний контроль за використанням природних ресурсів парку. Вогнегасники та інформаційні знаки безпеки залишаються справними. Встановлено сім нових аншлаків та інформаційних вказівників. У місцевій

газеті «Березань» «Зосереджені мисливці!» Про заборону полювання на території парку.

У звітний період з коштів загального фонду обласного бюджету «Збереження природно-заповідного фонду» було отримано та використано 1325,319 тис. грн., з обласного цільового фонду охорони навколишнього природного середовища – 632,375 тис. грн. Власні надходження парку за надання платних послуг склали 62,315 тис. грн., що на 7,515 тис. грн. або на 12% більше, ніж планувалось. Балансова вартість основних засобів РЛП «Тилігульський» на 31.12.2019 р. становила 714,016 тис. грн. і зросла порівняно з минулим роком в 1,57 рази. Крім того, на кошти обласного цільового фонду охорони навколишнього природного середовища було придбано протипожежне обладнання на загальну суму 398,695 тис. грн., що в бухгалтерському обліку зазначено як капітальні інвестиції. Ці основні засоби будуть введені в експлуатацію у 2020 році

Кошти із загального фонду бюджету «Збереження природно-заповідного фонду» використано за цільовим призначенням, згідно розшифровки до кошторису, у тому числі: заробітна плата - 1069,446 тис. грн.; нарахування на зарплату - 228,091 тис. грн.; на утримання установи – 27,782 тис. грн., у т.ч. на енергоносії – 19,495 тис. грн. Зі спеціального фонду обласного бюджету у 2019 році парк отримав на поточні видатки – 632,375 тис. грн. Кошти використано згідно кошторисних призначень. За 2019 рік на рахунок парку надійшло 62,315 тис. грн. за надання платних послуг. Частина цих коштів використано на придбання матеріалів та оплату послуг згідно кошторису. Залишок коштів у сумі 32,729 тис. грн. буде використано у 2020 році. Для забезпечення діяльності установи за звітний період укладено 44 договори та 5 додаткових угод на постачання товарів і надання послуг згідно розшифровок до Кошторисів по загальному та спеціальних фондах бюджету на 2019 рік. Відповідно до чинного законодавства та Положення про парк здійснювалось загальне керівництво РЛП. Видано 29 наказів по основній діяльності та 105 – з кадрових питань. Підготовлено 308 листів та звернень.

Протягом року проводилась робота з Держказначейством: формувались та реєструвались платіжні документи, надано 79 заявок на фінансування, оформлялись платіжні документи. За 2019 рік підготовлено та здано загалом 27 поточних бухгалтерських та фінансових звітів до ДПІ, Управління статистики, Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму МОДА, ГУДКСУ тощо. Велись касова документація та аналітичний облік матеріально-технічної бази парку. 02.10.2019 проведено інвентаризацію ТМЦ – відсутності матеріальних цінностей не встановлено. Підготовлено та сформовано 38 квартальних звітів: до ГУДКСУ, Департаменту економічного розвитку, торгівлі та туризму МОДА, ДПІ, Управління статистики, ФССЗТВП, ФССЗТНВ тощо. Була проведена планова перевірка діяльності РЛП «Тилігульський» департаментом фінансів Миколаївської облдержадміністрації. Щоквартально готувались звіти про проведення допорогових закупівель, про виконання проектів регіонального розвитку та Програми розвитку туризму та курортів у Миколаївській області на 2016 – 2020 роки тощо. 19.09.2019 в смт Березанка проведено зустріч з представниками замовника проекту Scates Solar щодо довгострокового співробітництва та спільного моніторингу довкілля на території парку як на стадії розробки проекту, так і на стадії будівництва та функціонування сонячної електростанції. Керівник установи взяв участь у засіданнях Басейнової ради Південного Бугу та робочій нараді ДУ "Український науково-дослідний інститут медичної реабілітації та курортології МОЗ України" з метою підписання договору про співпрацю (м. Одеса 27.12.2019).

РОЗДІЛ 4.

ОХОРОНА ПРАЦІ В ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Основні поняття охорони праці

Охорона праці - це правова система, соціально-економічні, організаційно-технічні, гігієнічно-гігієнічні та лікувально-профілактичні заходи і методи, Метою є збереження здоров'я та продуктивності працівників під час роботи.

Об'єктом охорони праці є здоров'я і працездатність людини, а предметом – засоби і заходи, спрямовані на їхнє збереження. Правові заходи охоплюють законодавчі акти загального та спеціального призначення. До загальних законодавчих актів з питань охорони праці належать:

- Конституція України;
- Кодекс законів про працю;
- Закон України “Про охорону праці”;
- Закон України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.

Дія загальних законодавчих актів поширюється на всі об'єкти господарювання незалежно від форм власності та видів їхньої діяльності. Спеціальні законодавчі акти з питань охорони праці охоплюють:

- Державні стандарти безпеки праці;
- Міжгалузеві та галузеві нормативні акти з питань охорони праці (Будівельні норми і правила, Санітарні норми, Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів, Правила пожежної безпеки та ін.);
- Нормативні акти, що діють в межах об'єкта господарювання (Положення про систему управління охороною праці на об'єкті господарювання, Положення про службу охорони праці на об'єкті господарювання, Положення про комісію з питань охорони праці на об'єкті

господарювання, Положення про роботу уповноваженого трудового колективу з питань охорони праці, Положення про навчання і перевірку знань з охорони праці, Положення про порядок атестації робочих місць щодо їхньої відповідності нормативним актам з питань охорони праці та ін.). Сфера дії спеціальних законодавчих актів поширюється на окремі галузі виробництва, окремі види господарсько-економічної діяльності та окремі об'єкти господарювання.

Соціально-економічні заходи передбачають використання економічних методів управління охороною праці і охоплюють:

- обов'язкове соціальне страхування працівників від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- пільги і компенсації за роботу в шкідливих і небезпечних умовах праці.

Організаційно-технічні заходи спрямовані на запобігання впливу шкідливих і небезпечних виробничих факторів на працівників під час роботи шляхом забезпечення інженерно-технічних рішень організації праці та охорони праці такого рівня. Санітарно-гігієнічні заходи включають проведення наукових досліджень впливу виробничих факторів на здоров'я людини, встановлення гранично допустимих рівнів цих факторів на виробництві та проведення лабораторних досліджень для забезпечення дотримання умов праці на виробництві відповідно до вимог нормативного законодавства. . Питання охорони праці. Лікувально-профілактичні заходи передбачають проведення обов'язкових попередніх і періодичних медичних оглядів працівників певних категорій з метою збереження свого здоров'я або здоров'я осіб, з якими вони контактують, а також особливі вимоги щодо охорони праці жінок, неповнолітніх і робітників інвалідів.

Державну політику в галузі охорони праці проводять, використовуючи такі головні принципи:

- пріоритет життя і здоров'я працівників над результатами виробничої діяльності об'єкта господарювання;

- повну відповідальність власника (роботодавця) за створення безпечних та нешкідливих умов праці;
- соціальний захист працівників, що потерпіли від нещасних випадків на виробництві;
- встановлення єдиних нормативів з охорони праці для всіх об'єктів господарювання незалежно від форм власності та видів їхньої діяльності;
- використання економічних методів управління охороною праці; • проведення навчання, професійної підготовки та підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;
- комплексне розв'язання завдань охорони праці та координації діяльності державних органів влади, об'єктів господарювання та об'єднань громадян у вирішенні питань охорони праці;
- міжнародне співробітництво в галузі охорони праці.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони праці полягає в покращенні умов та підвищенні безпеки праці з використанням світового досвіду трудових організацій. Проводиться на двосторонній та багатосторонній основі. Україна є членом Міжнародної організації праці, міжурядової організації, головною метою якої є сприяння миру на основі соціальної справедливості та покращення умов праці та життя працівників усіх країн. Відмінною рисою цієї міжнародної організації є її тристороння структура, до якої входять представники урядів, організацій працівників і роботодавців з усіх країн світу. МОП розробляє і приймає конвенції та рекомендації з ряду соціальних і трудових питань, пов'язаних з основними правами людини. Після ратифікації законодавчим органом цієї країни ця Конвенція стає обов'язковою для цієї території. Україна ратифікувала близько половини наявних на сьогодні конвенцій.

Адаптація національного законодавства з питань охорони праці до міжнародного законодавства є важливим етапом входження України у світові та європейські структури. Відповідальність за порушення законодавчих та інших нормативних актів з питань охорони праці відповідно до Закону

України “Про охорону праці” буває дисциплінарна, адміністративна, матеріальна та кримінальна.

4.2. Гарантії прав громадян на охорону праці

Конституційне право працівників на охорону їхнього здоров'я та життя під час професійної діяльності, на безпечні та здорові умови праці забезпечують відповідні органи державної влади, які регулюють взаємовідносини роботодавця та працівника з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлюють єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Умови трудового договору не можуть містити положень, які не відповідають законодавчим та іншим нормативним актам з питань охорони праці, що діють в Україні.

Під час укладення трудового договору роботодавець має проінформувати громадянина про:

- умови праці на об'єкті господарювання;
- наявність на робочому місці шкідливих і небезпечних виробничих чинників та їхній вплив на здоров'я людини;

- пільги і компенсації за роботу в шкідливих і небезпечних умовах відповідно до чинного законодавства та колективного договору.

Роботодавець не може укласти трудовий договір з громадянином, якому за медичним висновком запропонована робота протипоказана за станом здоров'я. Громадянин має право на навчання з питань охорони праці і роботодавець зобов'язаний провести таке навчання у вигляді двох інструктажів з питань охорони праці:

- вступного, який проводять працівники служби охорони праці об'єкта господарювання з усіма працівниками, яких приймають на роботу, незалежно від їхньої освіти та стажу роботи за програмою, в якій подають загальні питання охорони праці із врахуванням її особливостей на об'єкті господарювання;

- первинного, який проводять керівники структурних підрозділів на робочому місці з кожним працівником до початку їхньої роботи на цьому робочому місці. Проходження цих інструктажів з питань охорони праці підтверджується записами у відповідних журналах обліку інструктажів і скріплюється підписами осіб, які проводили інструктажі, та осіб, які отримали інструктажі.

Умови виробничої праці, безпека технологічних процесів і засобів виробництва, умови використання засобів колективного та індивідуального захисту, санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам нормативного законодавства про охорону праці. Працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо виробнича ситуація становить загрозу його життю чи здоров'ю, оточуючим або навколишньому середовищу. Наявність таких небезпечних ситуацій перевіряє комісія у складі фахівців з охорони праці та представників профспілок (членів профспілки), а в разі конфлікту залучаються відповідні державні органи з нагляду за охороною праці. слова представника профспілки. З цієї причини за працівником зберігається середній заробіток за час простою.

У разі порушення роботодавцем вимог законодавства про охорону праці та невиконання колективного договору працівник має право розірвати трудовий договір за власним бажанням. У разі такого звільнення працівник отримує певні соціальні пільги. Понад 3 місяці виплачується вихідна допомога, працівники мають право за висновком лікаря переходити на легку роботу. У разі закриття головної служби праці або структурного підрозділу підприємства за працівником зберігається робоче місце.

Працівники мають право на пільги та компенсації за важкі та шкідливі умови праці:

- безоплатне лікувально-профілактичне харчування, молоко або рівноцінні харчові продукти;
- додаткові оплачувані перерви санітарно-оздоровчого призначення; • скорочення тривалості робочого часу;

- додаткову оплачувану відпустку;
- оплату праці в підвищеному розмірі;
- пільгову пенсію;
- забезпечення спеціальним одягом, взуттям та засобами індивідуального захисту;
- інші пільги та компенсації, які передбачені законодавством чи колективним договором.

Працівники мають право на навчання з питань охорони праці і роботодавець зобов'язаний провести його у вигляді таких інструктажів з охорони праці:

- повторного, який проводять за програмою первинного інструктажу з усіма працівниками не рідше одного разу на півріччя (на роботах з підвищеною небезпекою – один раз на квартал);
- позапланового, який проводять у разі введення в дію нових нормативних актів з охорони праці, зміни технологічного процесу, порушення працівниками нормативних актів з охорони праці, перерви в роботі виконавця більше ніж на 60 днів (на роботах з підвищеною небезпекою – 30 днів), на вимогу державних органів з нагляду за охороною праці.

ВИСНОВКИ

1 Рішенням Миколаївської обласної ради від 17.12.2002 р. № 6 «Приінгульський регіональний ландшафтний парк» (РЛП) створено для природно-заповідного фонду регіонального значення «Приінгульський регіональний ландшафтний парк». Парк площею 3152,7 га є об'єктом Українського природно-заповідного фонду регіонального значення та належить до спільної власності територіальних громад сіл, селищ та міст Миколаївської області та входить до складу управління Департаменту економічного розвитку та регіональної політики Миколаївської обл.

Документ із землеустрою від 19.12.2014р. 436, затвердженого наказом місцевого самоврядування. Постійне користування для природоохоронних цілей у межах п'яти сіл Кам'янської, Софіївської, Розанівської та Новобузької міської ради Новобузького району Миколаївської області. Оформлення права власності на землю завершено у 2016 році. Землі постійного користування в РЛП представлені 29 земельними ділянками. Вони мозаїчно розташовані по всій площі РЛП. Площа ділянок від 0,28 га до 226,09 га. До території Софіївської сільської ради входить 12 земельних ділянок загальною площею 319,97 га. 4 дільниці загальною площею 177,09 га - с.Кам'янська

2. Для попередження правопорушень інспектори обговорювали норми та правила поведінки з відпочиваючими та рибалками під час їх перебування на території заповідника. Порухення системи безпеки та 25 спільних рейдів з представниками Новобузького РП ГУ ДСНС України у м. Кравцуні Миколаївської області було проведено дільничними інспекторами міліції, органами державної влади. На об'їзній дорозі йшло безперервне патрулювання. Видано 364 інформаційні повідомлення та 11 приписів. Під час рейду за порушення правил любительського рибальства затримано місцевих жителів.

3. Тилігульський регіональний ландшафтний парк — ландшафтний парк, розташований на узбережжі Тилігульського лиману в Одеській та Миколаївській областях України. Парк був створений в 1997 році і займає площу 13954 га.

Територія парку охоплює території, багаті на флору і фауну і має велике значення як місце існування водно-болотних птахів (гніздування під час гніздування, зимівлі, сезонних міграцій). Площа парку становить 13954 га, з них 3973 га суші, з яких 2405,25 га припадає на Комінтернівський район, 1567,7 га на Березівський та 9981 га на лиманне водосховище. Під час створення парку земля у власників та користувачів не відбиралась.

Фахівці наукового відділу опрацювали матеріали польового дослідження та відредагували Літопис природи РЛП «Тилігульський» у 2018 році. Досліджено динаміку коливань солоності води лиману, видовий і кількісний склад гідробіонтів, різноманітність гідрофільних водоростей в умовах відновлення гідрологічного зв'язку Тилігулу з морем. Отримані дані були використані Фондом охорони природи для ведення кадастрової карти та паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення «Тилігульський лиман».

4. На початку 2019 року Мінрекреації та екології затверджено перелік платних послуг Тилігульського РЛП. Їх значення були скориговані та збільшені. Протягом літнього оздоровчого сезону рекреаційні заклади парку відвідали близько 7600 осіб, у тому числі 2320 місцевих жителів (пільговий клас). За надання платних послуг надійшло 62315 тис. грн., у тому числі відрядження - 9500 тис. грн. За промаркованими заповідними маршрутами було організовано близько 30 походів за участю 475 осіб. З метою популяризації відпочинку на Тилігульському лимані працівники парку взяли участь у наступних заходах: Дискусійний туристичний семінар у Миколаївській області, Україна (Миколаїв, 14 листопада 2019), Стратегічний форум «Конкурентоспроможний туристичний сектор в Україні». Україна – шлях вперед» (Київ, 26 листопада 2019); 2-й Тернопільський туристичний

форум «TFT-2019» (27-28 листопада 2019) Тилігульського РЛП (Рол Ап, Стенд, Євро Флаєр) Тут розміщено рекламну продукцію та співпрацю укладено угоди.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Грабовець Н.О. Правове забезпечення основних видів земельнокадастрової діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Н. О. Грабовець-Київ, 2011.- 195 с.
2. Рябова С.С. История развития оценки недвижимости. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-razvitiya-otsenki-nedvizhimosti>.
3. Гоштинар С.Л. Правове регулювання ведення Державного земельного кадастру в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / С.Л. Гоштинар - О., 2008. - 198 с.
4. Кульчицький В. С. Історія держави і права України: Навч. посіб. / В. С. Кульчицький, М. Настюк, Б. Й. Тици – К., Юрінком Інтер. 2014. - 68 с.
5. Матеріали ДП «Науково - Дослідний та Проектний Інститут Землеустрою» - «Отчет о проведении денежной оценки земельного участка» - 2016 р. с. 24-37.
6. Михайлюк В. І. Оцінка земель: навчальний посібник / В. І. Михайлюк, Я. М. Біланчин. - Одеса: Чорномор'я, 2013. - 90 с.
7. Саблук П. Т. Аграрна економіка і політика в Україні: підсумки минулого і погляд в майбутнє / П. Т. Саблук - К.: ІАЕ УААН, 2015. - 430 с.
8. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / За ред. В.Д. Гончаренка. - 3-тє вид., перероб. -К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2014. - 800 с.
9. Солов'яненко Н.М. Оцінка земель в Україні: історичні та методичні аспекти / Н.М. Солов'яненко // Землевпорядний вісник: науково-виробничий журнал. - Київ, 2013. - № 12. - С. 35-39.
10. Федун А. Д. Правові аспекти здійснення нормативної грошової оцінки земельних ділянок в Україні / А.Д. Федун // Право і суспільство. – 2015. – № 4. – ч. 2. – С. 98.

11. Гладка А. Д. Місце оцінки земель в системі права України // Правове регулювання суспільних відносин в умовах демократизації Української держави: тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції, м. 100 Запоріжжя, 3–4 жовтня 2014 року / За заг. ред. Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – С. 136.
12. Хвесик М.А., Збагерська Н.В. Методологічні аспекти оцінки земельних ресурсів як основної складової національного багатства України // Землевпорядний вісник. – 2001. – № 4. – с. 96.
13. Оцінка земель: Навчальний посібник / М.Г. Ступень, Р.И. Гулько, Р.Залуцький, О.Я. Микула та ін.: За заг. ред. М.Г. Ступеня. 2-ге вид., стереотипне. - Львів: «Новий світ-2000». - 2011. - 308 с.
14. Драпіковський О.І., Іванова І.Б. Практикум з оцінки міських земель.- К., 2017. – 24 с.
15. Драпіковський О.І. Визначення ринкової вартості земельної власності в Україні // Управління сучасним містом.- 2014. – 99 с.
16. Земельний кодекс України .-Х.:Парус, 2008.-112 с.
17. Земельно кадастровий процес.- Р.П.Возняк, М.Г.Ступень -К.2007 р.-136 с.
18. Закутній С.В. Кадастр та його особливості.- О.: 2001р.-276 с.
19. Канааш О.П. Сучасні проблеми оцінки земель сільськогосподарських робіт та послуг. – Офіц. Ви-к.: Держкомзему України, 2015. – 105 с.
20. Шеремет П.П. Земельне право України, посібник для студентів. – К, 2015. – 264 с.
21. Кілочко В.М. Науково-методичні засади грошової оцінки земель: дис.... канд. екон. наук: 08.08.01 / В.М. Кілочко-К., 2014.-238 с.: табл. - 173 с.
22. Драпіковський О.І., Іванова І.Б. Оцінка земельних ділянок. – Київ: Прінт-Експрес, 2014. - 296 с.
23. Колотинская Е.Н. Правовые основы советского земельного кадастра / Е.Н. Колотинская. -М.- 1,- 1974. - 331 с.
24. Драпіковський О.І. Особливості ціноутворення на первинному ринку земель / О.І.Драпіковський, І.Б.Іванова // Власність в Україні. — 2013. — № 1(2). — С. 61.

25. Колосюк А. Аналіз даних довідника нормативної грошової оцінки 101 земель населених пунктів / Анатолій Колосюк, Тетяна Якубенко // Землевпоряд. вісн. — 2013. — № 3. — С. 11.
26. Колосюк А. Економічний ефект від періодичного проведення нормативної грошової оцінки земель населених пунктів / Анатолій Колосюк // Землевпоряд. вісн. — 2015. — № 5. — С. 19.
27. Мартин А. Нормативна грошова оцінка земель несільськогосподарського призначення: нові методичні підходи запроваджуються у 2013 році / Андрій Мартин // Землевпоряд. вісн. — 2015. — № 10. — С. 24.
28. Ступень М.Г., Гулько Р.Й., Микула О.Я., Шпик Н.Р. Кадастр населених пунктів: Підручник.-Львів: «Новий Світ-2000», 2014.-392с.
29. Науково-практичний коментар Земельного Кодексу України / Кол. Авт.: Л.О. Бондар, А.П. Гетман, В.Г. Гончаренко та ін.; За заг. Ред. В.В. Медведчука.-К.:Хрінком Інтер, 2014. – 656 с. 28. Земельне право України: Підручник / М.В.Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О.Багай, А.П.Гетьман та ін.; За ред. М.В.Шульги.-К.: Юнікорм Інтер, 2014.- 368 с. 29. Котов Г.Г. Качественная оценка и повышение эффективности использования сельскохозяйственных земель. - М.: Экономика, 2002. - 64 с.
30. Постановление Совета Министров СССР от 31 декабря 1954 года № 2529 «О едином государственном учете земельного фонда СССР». URL: <http://online.lexpro.ru/document/14009436>.
31. Про Методику нормативної грошової оцінки земель населених пунктів: Постанова КабМіну від 23 березня 1995 р. № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF#Text>
32. Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення: Наказ Міністерстві юстиції України 31 травня 2017 р. за № 679/30547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-17#Text>
33. Про затвердження Порядку нормативної грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення: Наказ Міністерстві юстиції України

- 31 травня 2017 р. за № 679/30547. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0679-17#Text>
34. Податковий Кодекс України.-Х:Парус, 2008-117с.
35. Meteorprog.UA: Клімат Миколаєва. – 2010. Докт. географ. наук Вишневський В.І. URL: [<http://www.meteorprog.ua/ru/climate/Mikolaiv>]
36. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Миколаївській області у 2020 році. URL: <https://menr.gov.ua/files/docs/Reg.report/2017>
37. Миколаївська область / Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 25.05.2021)
38. Класифікація видів цільового призначення земель URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE18306.html
39. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2000 р. № 783 “Про проведення індексації грошової оцінки земель” URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%>
40. Закон України про внесення змін та доповнень до Закону України “Про плату за землю” від 19 вересня 1996 р. № 378/96 – ВР від 03.07.1992 № 2535-ХІІ (Редакція станом на 01.01.2011) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2535-12#Text>
41. Указ Президента України “Про приватизацію і оренду земельних ділянок несільськогосподарського призначення для здійснення підприємницької діяльності” від 12.07.1995 р. №608 URL: http://www.duesomk.gov.ua/data/nac_dop/19.pdf
42. Законом України “Про оренду землі”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-14#Text>
43. Постанова Кабінету Міністрів України від 2 грудня 1997 р. № 1355 “Програма створення автоматизованої системи ведення державного земельного кадастру”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1355-97-%D0%BF#Text>

44. Давикод А.Т., Дузко Д.В., Іваненко В.М. “Проблеми системи кадастрової структуризації” – Землевпорядний вісник, 2001 р. № 3 с. 35 – 42
45. Положення про технічний паспорт земельної ділянки несільськогосподарського призначення, яка підлягає продажу: Наказ Держкомзему України від 16 березня 1999 року №25. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-99#Text>
46. Постанова Кабінету Міністрів України від 30 січня 1997 р. № 99 “Про внесення змін до положення про порядок ведення державного земельного кадастру та визначити такою, що втратила чинність Постанова Кабінету Міністрів України від 16 вересня 1992 р. №532
47. Нова методика нормативної грошової оцінки земель / Kmp.ua . URL: <http://kmp.ua/uk/analytics/infoletters/new-methodology-for-the-normative-monetary-valuation-of-lands/>
48. Державний земельний кадастр.- Р.П.Возняк, М.Г.Ступень -К. 2007 р. - 136 с.
49. Закон України “Про оцінку земель” 1992 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2535-12#Text>
- 50 “Методичні рекомендації по експертній грошовій оцінці земельних ділянок” погоджені Фондом державного майна України та Державним комітетом будівництва, архітектури та житлової політики України від 8 серпня 1998 р. та затверджені Наказом Держкомзему № 118 від 12.11.98 р.
51. Конституція України.-Х.:Парус, 2008.-11